

Spetsiaalne fond

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMKOND: J. AAVIK, A. R. CEDERBERG, M. J. EISEN,
V. GRÜNTHAL, J. JÕGEVER, A. JÜRGENSTEIN, L. KET-
TUNEN, J. KÖPP, J. LUIGA, A. SAARESTE

TEGEV TOIMETAJA **J. V. VESKI**

ENSV

Riiklik Avalik
Raamatukogu

SR-5130 1924 p 10

SEITSMESTEISTKÜMNES AASTAKÄIK
1923

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1923

XVII AASTAKÄIK

№ 12

Soome-Eesti vanast rahvalaulust. 4

VIII.

Arutustega selle üle, kui vana võiks rahvalaulu värsimõõt olla, ei lahendu veel tõeliselt olemasolevate laulude tekkimise aja küsimus. Ainult üksik-uurimused nende sisu põhjal võivad siin otsustada.

Keeleuurimise eeskujul otsiti niihästi sugulaste kui ka naaberrahvaste juurest vastavaid teemasid lauludes ja juttudes.

Juba Castrén arvas Ürg-Altai algpäranduse hüpoteesi üles seada võivat. Julius Krohn katsus seda ära kasutada loomislaulu osa jaoks, millele Venemaal ja Siberis niihästi soome-ugri kui ka türgi suguharude loomislod näivad vastavat. Kuid A. N. Vesselovski uurimus sellesama, ka venelaste juures tuntud loo kohta näitas, et see arvamine on ekslik. Selgus, et see lugu on bulgaarlaste seas 10. aastasajal tekkinud bogomiilide lahkusu legend; selle lahkus kirjanduslised traditsioonid püsisid Põhja-Venemaale ja Siberisse saadetud vanausuliste venelaste juures ning jõudsid suusõnalise edasiandmise teel ka nende maakondade pärismaalaste juurde.

Ühissoome ajale eelkäivasse soome-mordva ajajärku aetas Julius Krohn eesti-soome laulu humalate ja vilja liitumisest inimeste joovastamise otstarbel; vastava mordva laulu oli Ahlquist leidnud. Kuid et ka leedulastel ja lätlastel vastavad laulud esinesid ja et idasoomlased oma õlle ilma humalateta pruulivad, oletas Julius Krohn soomlaste ja mordvalaste ühist laenu.

Kuid sellele oletusele on mitmesuguseid vastuväiteid tehtud. Paasonen leidis, et humalate ja õlle nimetused ei ole mordvalastel ja soomlastel mitte ühised, vaid on ühelt poolt türklastelt ja venelastelt ning teiselt poolt germaanlastelt ja leedulastelt hiljemini laenatud sõnad. F. Tetzner kahtleb, kas Gallia kloostrites 8. või 9.

aastasajal esinev humalate tarvitamine õlle pruulimisel mitte alles hiljemini leedulastele tuttavaks ei saanud. Mina tähendasin võimaluse peale, et laul leedulastelt venelaste kaudu mordvalaste juurde ning lätlaste kaudu jällegi eestlaste ja soomlaste juurde on rännanud. Lõpuks olen kahtlema hakanud, kui suurel määral geneetiline vahekord leedu, mordva ja eesti-soome laulu vahel tõesti olemas.

Laenude võimaluse peale soome laulude teemades tähendasid juba Jacob Grimm ja Castrén. Et neil laenudel laulude kronoloogias sarnane tähendus kui laensõnadelgi keeleuurimisel, seda rõhutas Julius Krohn. Selles mõttes ei otsinud ta mitte ainult naaberrahvaste, vaid ka kaugemate rahvaste suusõnalise kirjanduse läbi. Ta tunnistab avalikult, et mitu tema ettetoodud sarnasust juhulised võivad olla, „kuid ma arvasin kasuliku olevat kõik tähelepandud üksikjooned, mida vahest võiks võrrelda, kokku koguda. Võiks kergesti juhtuda, et mõnedki asjaolud, mida ma ei tunne või mitte küllalt tähele ei ole pannud, ühe või teise sarnasuse uuele läbivaatamisele võivad viia.“

Ka Julius Krohn'i tõenäolisteks peetud sarnasusi on edasisammuv uurimine tublisti kärpinud. Üld-põhimõttena seatakse nüüd nõue üles, et vähemalt kaks joont ühte langeksid, kui tahetakse tõelist ühendust tõendada. Edasi tuleb tähele panna, et ühtivad jooned kummagi võrreldud traditsiooni sisuolusse kuuluksid.

Kui mõnel soome laulul ühiseid jooni on kahe erisulise võõrakeelse lauluga, tuleb nii ühel kui ka teisel võrdlusel ikkagi praegu esitatud nõuet vähemalt kahe konstitutiivse joone ühtivuse kohta silmas pidada. Veel suuremat ettevaatust on tarvis, kui võõra laulu erijooned mitmes soome laulus näivad esinevat. Kõige suurem raskus on muidugi ühendusest välja kistud üksikjoonte võrdlemisel. Sääraste joonte üleslugemisel ei tohi teise joone loogilise eeldusena või järeldusena esinevat joont kaasa arvata. Kahe kõige kindlamaiks kombinatsioonideks on ühendamise ja lahutamise kombinatsioonid.

Peale võrdlevate joonte arvu on tähtis ka sarnasuse laad. Erilisema joone samasusel on muidugi suurem tõestusevõim kui üldisemal sarnasusel.

Kuid ka kõige valjumal sõelumisel püsib soome rahvaluules ikkagi hulk laenusid, milles ei saa kahelda. Päril kindlasti võib laenu siis oletada, kui võõrakeelse luule võrreldavaid näitusi võiks sama õigusega käesoleva

teema teisenditeks pidada, nagu oma keele ülestähendusi. Seesuguses vahekorras seisavad mitu Lääne-Soome eepilist laulu Skandinaavia rüütliballaadide ja legend-lauludega. Kuid püüdmisel laulude kõrgema vanaduse jaoks tunnistusi leida aitavad need sama vähe, nagu mõned Vene böliinadega ühtivad Ida-Soomegi laulud. See maksab ka Lääne-Soome nõialaulude ning uuemal ajal ülestähendatud Skandinaavia nõiavormelite sageda ühtelangemise kohta; oletus, et osa viimastest juba enne Kristust niihästi olemas olnud kui ka üle võetud, vajab veel vastuvaidlemata tõestatud näitust, enne kui ta suudaks kronoloogiliseks toetuseks olla. Teine lugu pole ka soome ja rootsi lastelaulude võrdlemisega; viimaste juures ühisgermaani algupära oletades, sellepärast, et nad juba 5. aastasajal ühes anglosaksidega Põhja-Saksamaalt Britanniasse on pidanud sisse rändama, jäetakse pärasise suusõnalise levimise võimalus kahe silma vahele.

Isegi „Kalevala“ ja „Edda“ ühised ollused ei vastanud lootustele kronoloogilises mõttes. Küll on kõige valjumalgi arvustusel mõne üksiku teema ühtelangemine püsinud, nagu näituseks laulus Lemminkäise surmast ning müüdis Balderi surmast. Kuid sellel, nagu teistelgi juhtumustel, ei saa ühtelangemist mitte seletada islandi müüdi otsekoheste mõju abil soome laulu peale; kumbki on nähtavasti samast allikast pärit, mille kohta pole selgunud, et ta pagana-ajast pärit oleks. Laulus Lemminkäise surmast pole mitte müüt Balderi surmast järele aimatud, vaid keskaja legend Kristuse surmast, mis ka Balderi müüdile eeskujuks olnud. Seda paganastatud islandi redaktsiooni tundsid rootslased vaevalt. Kui nad andsid legendi katoliku kujus soomlastele edasi, nagu teisest laulust ülevõetud Lemminkäise paralleelsõnagi „(Jumalale) kõlvuline poeg“ ja tema ema juhuliselt esinev nimi „Maria“ tunnistavad. Balderi müüt on Islandis täieliselt ainult proosa kujul püsinud. Vastavat legendi on vist rootslasedki proosa kujul jutustanud, kuna alles soomlased temale luulekuju andsid.

Sarnasel viisil on ka teised niihästi Rootsi kui ka Vene kaudu sisserännanud legendid ning muinasjutud soomlaste eepilises ning maagilises rahvalaulus vastuvõtmist leidnud. Proosajuttude sisserändamine kestis kuni hilja ajani. Tunnistusi kõrgema vanaduse kohta võib nendest laenudest vaevalt leida.

Peale germaani ja slaavi mõju tuleb veel balti oma tähele panna. Kuna balti mõju soome keele kohta nii

suur on, uuriti loomulikult ka seda, kas soome rahvaluules ka balti laenud võimalikud on.

Julius Krohni ettevõtet, ühelt poolt soome ning teiselt poolt leedu ja läti laulude vahel ühtelangemisi leida, jätkas Niemi, kes niihästi trükitud ja käsikirjalised kogud algkeeles läbi on vaadanud kui ka ise suure hulga leedu laule korjanud ja välja annud. Kuna tema uurimiste saavutustest alles esialgseid teateid olemas on, tuleb üksikasjalisemat tõestamist ära oodata.

See uurimisala on väga raske. Kõige pealt ei ole meil peaaegu midagi leedu rahvaluule erikihtidest ning nende vanadusest teada. J. Lautenbach'i katset, leedulaste ja lätlaste ühist pärandust kindlaks teha, lähemalt läbi vaadates konstateeris Niemi enamasti laenu balti suguharu mõlema rahva vahel.

Teiseks on leedu ja veel enam läti laenud nii lühikesed, et nad vähem jooni võrdlemiseks pakuvad, kui vahel tõelise ühenduse kindlustamiseks soovitav oleks. Kolmandaks võisid nad igal ajal Lätist Eestisse rännata, kuna mõlema keele-piirkonna vahel looduslist piiri ei ole. Et balti laenusid kronoloogiliselt korraldada, jaotab Niemi neid nende esinemise järele leedulaste, lätlaste, eestlaste ja soomlaste juures. Lätlaste ja eestlaste juurest leitud leedu teemad ehk jooned, mis, ükskõik millal, hiljemini soomlaste juurde võisid jõuda, võivad kõige vähemal määral midagi tõestada laenude vanaduse kohta. Selle järele tuleksid need, mis lätlaste juures puuduvad, kuid enne ununemist eestlastele edasi anti ja viimaste kaudu soomlasteni jõudsid. Kuid kõige paremaks tõestuseks on need, mis niihästi lätlastele kui ka eestlastele tundmatud, ainult leedulaste ning soomlaste juures Ingeris või Soome-Karjalas esinevad. Vahel olevates piirkondades püsinud laulumaterjali puudulikkust arvesse võttes tuleks siin ühissoome ajajärgule läheneva leedu mõju võimalust tähele panna. Kuid selle võimaluse tähtsus on puht-teoreetiline, kuni teda küllalt kindlad näited ei põhjenda. Kõige pealt on tarvis nii rohkearvuliselt ja mitmekesiselt säilinud soome ning eesti laulukujusid üksikult ning üksikasjaliselt läbi uurida.

Sama lauluteema soome ja eesti teisendite vastastikune vahekord moodustab vaheastme sama keele teisendite vahekorra ning kahe võõra keele teisendite vastastikuse vahekorra vahel. Niihästi soomlastel kui ka eestlastel on hulk rahvalaule, mis ainult ühel rahval esinevad

ning vist ainult ühe rahva päralt on. Kuid suur on ka sisu ning harilikult ka kuju poolest ühtivate laulude hulk. Et soome ning eesti laulude vahel elav vahetus käimas on olnud, selles ei või kaheldagi. On ainult tarvis selle vaimlise läbikäimise teed, suund ning aeg kindlaks määrata.

Et eesti laulusid veel kõige uuemal ajal üle Narva jõe Ingerisse on rännanud, seda tõestab kõige selgemini Lavasaarel Lääne-Ingeri ranna läheduses ülestähendatud laul, mille algupäraks on eesti laul taevatähtede kosimisest. Selles laulus ei leidu mitte ainult üksikuid eesti kujus ning tähenduses püsinud sõnu, nagu näiteks *opunen* (soome *hevonen*) 'hobune', *soittamaan* = *sõitamaie* 'sõitma' (soome tähendus 'mängima'), või sõnu, mille asemele sarnase kõlaga, kuid erineva tähendusega soome sõnad on astunud, nagu näiteks *poikinensa* 'oma poegadega' < 'poisikene', *lassa* 'lapsena' < *las* 'lase', *sängyn* 'sängi' < *särgi*, *vilu* 'külm' < *Viru*. Terved lausedki on arusaamatuseni ja täielise mõttetuseni ära moonutatud. Eesti üleskutsele tantsimiseks, kuni üles kerkib *märga maasta, veerik varvaste vahelta, kinga kanna hierämistä*, vastab soome keeles järgmine kuju: *marka* (markka asemel) *maasta, verikorvat ei vaella* 'verised kõrvad ei rända', *kimmi kamma kieremästä* (arusaamatu). Edasi kirjeldatakse eesti laulus, kuidas uinuv neitsi: *Hebemesta heitas kieltä, kõneles kivi-kojasta*; neid ridu aimati soome keeles kõlaliliselt järele, ilma mõtet tähele panemata: *hedelmästä heitä kiellä* 'viljast neid keela', *kojota* (?) *kivi kovasta* 'kõvast'.

Sarnaseid mõtteta ülekandeid soome keelest leiame meie Kirde-Eesti nõialauludes. Soome *maito* 'piim' võeti üle *maidu* näol. Ingeris *Tyrjän koski* kujuks äramoonutatud *Tyrjän koski* 'Türja kosk' (=Tibeeria tormiline meri) on edasi antud sõnadega *türnakaske*. Soome reale: *suonia sovittamahan* 'soonija] sobitama[ie]' vastab eesti käsikirjas: *Sohvia ei soovita Maie*. Selles mõttetuses pole süüdi mitte ainult laulik, vaid ka ülestähendaja.

Kuid harilikult tõlgiti eesti laulud Ingeri piiril arusaamise ja keeletundega. Ingeri kõige läänepoolsemas osas võib tõlkest veel mõnda eesti sõna või kõnekäändu leida, mis seal eesti naabruse mõjul kõnekeeleski võisid esineda. Kuid edasirändamisel ida poole Soome piirkonda segati need algkeele jäljed pea ära. Nii leidub juba Narvusi piirkonnas nimetatud taevatähtede kosimise kohta hästi tõlgitud teisendeid, milles ainult harva mõni keelevorm eesti algupärast tunnistab, nagu *polettaa* 'põle-

tab' (soome *polttaa*). Sealjuures aitab kositud neitsi *Salme* (esialgselt kohanimeks „Väin“) nime moonutamine: *solmu*¹⁾, *sölm'* või *sormi*, *sörm'* laenu selgeks teha.

Kuid peajasjaliselt peame endid sisuliste andmete peale toetama. Lauluga päikese, kuu ning tähe kosjasõidust ühines Eestis tihti teine laul kolmest kosilasest *Tarvastust*, *Viljandist* ja omast külast. Ingeris võeti just see ühendus üle ja nimelt nõnda, et neitsit 1) kuule, 2) päikesele, 3) *Virosse* „Eestisse“ ja 4) oma maile kositakse.

Sarnaselt on ka vähemal määral esindatud soome laenudest nende rändamisel lääne poole Eestis võõrad keelised ollused kõrvaldatud. Et nad Ingerist on välja läinud, tunnistab alles Ingeris juurde tulnud ridade sisu. Nii omandas Lääne-Soomest pärit olev lausumine nikastuse vastu Ida-Soomes lisanduse ühest legendist, nimelt kirjelduse sellest, kuidas ratsahobune ehmuib metskana üleslendamisest. Ingeris moodustati veel paralleelvärss, milles metskanale teder vastab; see värss rändas ka üle Eesti piiri.

Ei ole alati kerge otsustada, kust laen pärit on, kas Soomest või Eestist. Mina eksisin, katsudes soome laulu *Marketta* ja *Hannus Saaren Saksalaise* kohta eesti mõju tõendada. Kuna mõnes eesti teisendis reale „(H)annus Saare saksa poega“ vastab paralleelvärssides: „(H)iiu-maa isanda poega, Kuuramaa kuninga poega“ või „Kuresaare härra poega“, arvasin sõna Saare kohanimest *Saaremaa* tuletada võivat. Niihästi see kohanimi kui ka sõna saksa isanda tähenduses näis eesti algupära peale tähendavat. Kuid *Saari* esineb ka Lääne-Soome lauludes tihti kohanimena ja *saksalaisal* võib soome keeles saksa kaupmehe tähendus olla, nagu sõnal *Kesti*, külaline (Hansa ajast) teises laulus soome neitsi eksitajana esineb. Soome laulu eesõigust ei tõenda mitte ainult neitsi omadussõna *koria* = kõrk, mis eesti laulus kas selles soome kujus ilma hammashäälikutähta või jällegi *kõreta*, *kureta*, *kareta* (*Mareta* järele) kujudeks moonutatult esineb, vaid kõige tõenäolisema tõenduse selleks andis soome laulus järgmine lapseleidja nimetus: *Elina hyvä emäntä*, Eestis mitte tarvitav, Skandinaaviast pärit olev nimi on mõnes eesti teisendis eksiteele viidud neitsi kohta tarvitatud ning hääleliselt teiste nimede järele muudetud: Oh *Ell*, *Elivand* või *Elias* (!) emanda tütar.

1) *Virus* juuba esineb *Salme* asemel *Sõlme*.

Legendlaul orjast ja isandast taevas on Eestis kahes kujus säilinud, millest üks, kirde pool esinedes, teisest, edela pool esinevast, võrsunud ja Ingeri kaudu Soome piirkonda sisse rännanud näis olevat. Kuid keeleliselt ja mõõduliselt võib seda teisendit seletada ülekantud soome lauluna.

Lääne-Soome latiiiv-vormi *orjan* asemel reas: *Lupa orjan annettihin* 'luba orjale anti' esineb Ingeris mitu korda allatiiv orjalle või orjal, mis oma täielisel kujul kaheksasilbilisse mõõtu ei sünni. Lühendatud kuju esineb ka vastavas eesti värsis: Aega orjal annetie ning tunnistab laulu hilisemast laenust.

Skandinaavia ballaadist, mille aineks on lunastatav neitsi, esineb kaks iseseisvat laenu eesti rahvalaulus ja mõõdu poolest uuemas soome laulus. Selle teemaga lähedas suguluses on müüdnud neitsi aine, mille eesti kui ka soome teisend on vana rahvalaulu mõõdulised. Soome teisendit ei või, nagu ma varemalt oletasin, eesti teisendist tuletada, küll aga mõlemaid kaduma läinud algupärast Skandinaavia keskajalise rahvaluule alalt.

Samasugune võib lugu olla ka nähtavalt keskajalise lauluga vett-toovast neitsist, mis ei või Eestist Ingerisse ega vastupidi Ingerist Eestisse sisse rännanud olla. Nimelt käib eesti teisend kõige kaugemal eemal oleva Arhangel'i omaga ühte; vahepeal seisvad Ingeri ja Soome Karjala omad kalduvad liiga kõrvale ja on liiga puudulikud seks, et neid võiks vahelülideks pidada. Kuna Arhangel'i teisend rippumatult lõunapoolse Karjala omadest Lääne-Soomest Põhjamaa kaudu rännanud peab olema, ja eesti teisend peaaegselt Põhja-Eestis laiali on lagunenud, siis võiks veel A. Aarne oletatud võimalust arvesse võtta, et Lääne-Soome laul mitte ainult soome lahe ranna kaudu, vaid ka otse üle mere Eestisse võis jõuda.

Ida pool Tallinnat on ranna-piirkond olemas, mille keel Soome asundusest tunnistab ja milles ka mõned Soomest pärit olevad laulud üles on tähendatud, mis muidu Eestis ei esine.

Kuid sama või sarnase teema kahesugustest teisenditest on veel niisuguseid olemas, mida ei saa kaduma läinud algupäradest Skandinaavia legend- või ballaadluule alalt tuletada ega nende esinemise põhjust hilisema aja asundustest või läbikäimisest otsida. Kuldnaise sepitsemisest tunneme üht Lääne-Eestist ja üht Lääne-Soomest välja läinud teisendit, mis Ingeris kokku puutudes ühte sulasid. Kummaski säilinud vanad kangelaste nimed tähend-

davad võimaluse peale, et see aine kummagi rahva iseisvuse ajal on luuletatud. Kuna läänesoomlased Eestist on sisse rännanud, võib see aine aastasadasid kestnud asumisajal ja veelgi pärast seda Eestist Lääne-Soomesse üle tulnud olla, kuna isekohast tulnud võõrad valdajad sugulussidemeid veel ei suutnud katkestada; ka vastupidises suunas võis vahetus sündida.

Niihästi omapärane, teiste rahvaste juurest mitte leitud teema kui ka eesti ja soome teisendite kaju lahkuminek üksikasjades tähendab võimaluse peale, et ühine traditsioon võis niihästi omas kodus kui ka asunduses luulekuju omandada.

Ei ole ka mitte võimatu, et kord leitakse sellest ajast pärit olevaid värse, mis eestlastele ja soomlastele ühisteks tunnistatakse.

IX.

Peale ühise teema, mis võivad vanemast traditsioonist tunnistust anda, on eesti ja soome rahvalauludes, ja mitte ainult eepilistes, vaid ka pulmalauludes, ühiseid traditsioonilisi nimesid. Nendest paistab Kalev kõige enam välja.

Oma mütoloogias avaldas Castrén arvamise, et Kaleva polnud isikunimi, vaid omadussõna 'kangelase' tähenduses. Tema oletatud sugulus türgikeelse kangelasnimetusega *alep* ei suuda seda arvamist etümoloogiliselt küll mitte põhjendada.

Kauemat aega püsinud seletuse sellele sõnale andis A. Schiefner, kes tähelepanu asjaolu peale juhtis, et see sõna ühenduses on vene kangelase nimega *Kolyvan*, ja niihästi Islandi nimetust Novgorodi riigi jaoks, *Kylfingaland*, kui ka Novgorodi eesõigustatud, varjäägidega ühe astme peale seatud seisuse päralt oleva õiguse nimetust, *Kolbjagi*, arvesse võttis. Selle arvamisega ühines hiljemini Julius Krohn oma „Kalevala“ teoses.

Vahepeal oli Ahlquist nimetuse Kalev, keda ta eesti ahellaulus raua andjana esinemas oli leidnud, leedu sõnast *kálvis* 'sepp' tuletanud. Seda etümoloogiat põhjendas Setälä üksikasjaliselt. Oma laialise keelelise ning asjalise uurimise saaduse võtab ta järgmiselt kokku: „Kui Kaleva, Kalev on balti laensõna, siis peab laen ühisoome ajal sündinud olema. Sõna tähendus oli sel ajal muidugi ainult 'sepp'. *Kalevanpoika*, *Kalevipoja* (patronüümikon) tähendus 'hiidlane' võib sel korral ainult muinasjutu mõjul (vägevast poisist) tekkinud olla sel teel, et sepapojast (sepapoisist) vägevaid tegusid jutustati ning

kangelase nimele vägeva mehe tähendus anti, kusjuures sõna esialgne kuju ununes. Kuid hiidlase tähendus ei või — vähemalt sellel arusaamisel ja vist kõikidel korradel — mitte ühissõome oma olla, vaid ta peab enam piiratud alal tekkinud ja sealt kaugemale levinud olema.“

Ahlquisti seletuse peale, mille järele Kalev eesti laulus esineva sepa samastatakse, on ka minu „Kalevala“ laulude ajaloo teises osas tähendatud. Kuid oletatud tähenduse arenemiskäigu kohta, sepast' kuni ‚vägimeheni‘ pidin sama teose viimases osas oma kahtlust avaldama. Küll esineb Kaleva vägev poeg Soome Kullervo tsükluses sepapoisina, kuid tõepoolest kuulub sepp ainult episoodi karjast, kellele sepanaine kivi leiva sisse küpsetab. Esialgselt on see episood iseseisev laul, milles karjane nimetuna esineb ja sepanaine ristiusulise nime Elin a (Helena) kannab. Muinasjutt vägevast poisist, milles ‚sepapoiss‘ ‚karupoja‘ kõrval esineb, — kui teda geneetiliselt laulutsüklusega võib ühendada —, on, nagu Soomes ja Eestis proosakujulised muinasjutud üldse, vaevalt nii vana, et ta sõna Kaleva tähenduse arenemise peale mõjunud võis olla, kuna see sõna juba aastal 1223 Tallinna vene nimetuses *Kolyvan* esineb. Veel enam pani mind mõtlema sellesama *Kolyvani* esinemine Vene kohtade nimetusena, näit. Volõõnias, ja kangelaseniimena *Kolyvan* isanime kõrval *Kolõvanovits* või *Kolõvanov* böliinades ning vanades kroonikates. Nime *Kolõvan* moodustamine eestikeelse *Kalev(ian)* järele ühes seletamisega leedu sõna *kálvis* abil asetaks selle sõna tähenduse arenemiskäigu ‚sepast‘ kuni ‚vägimeheni‘ niihästi laulule sepapoisist kui ka muinasjutule sepapojast eelkäivasse ajajärku. Kuid nende kahtluste juures võisin ainult oletust avaldada, et venekeelne *Kolyvan* ja soomekeelne *Kaleva* kultuursõna peale tähenduses ‚vägimees‘ kui ühise allika peale tähendavad.¹⁾

1) Hüpoteesile, mille järele tähendus ‚sepast‘ ‚vägimeheni‘ muinasjutu mõjul sepa vägevast pojast arenes, leiab Setälä tähelepanu-vääri- list tuge isanime sagedas esinemises niihästi Soome ja Eesti kui ka Vene pinnal (*Kalevanpoika*, *Kalevipoeg*, *Kolõvanovits*); liitsõna tarvita- mine tähenduses ‚vägimees‘, ‚hiidlane‘ tulla brahüloogia ehk lühenduse või abstraktsiooni läbi seletada. Nii võivat, tema arvates, arvurikkad Soome kohanimed, milles *Kalevan*- esimest osa moodustab, kergesti brahüloogilised olla, kusjuures *Kaleva* Kalevanpoja aset täidab. Vahele leitakse mõlemad kõrvuti esinevat, näit. laulus *Kalevan-kivikko* ja *Kalevanpoikain kivikko*, K. või K. poegade kivihunnik'. Kuid tuleb tähele panna, et lihtne *Kalevan*- kohanimedes tihti esineb. Sama vahe- korda konstateerime teistes liitsõnades; need pakuvad enamikus *Kale-*

Eesti ahellaulus, millel põhjeneb Ahlquisti Kalevi etümoloogia, esineb vastav sõna järgmises reapaaris:

Mina kaku Kalevile, Kalev mulle rauda.

Selle laulu uuris soome rahvaluule seminaris A. Salo ligemalt läbi, üle 100 teisendi kõigist eesti maakondadest võrdluseks tarvitades. Sealjuures selgus, et sellele värsipaarile harilikult teine järgneb, mis väheseis varemias väljaandeks juhuliselt puudus:

Mina räua Reole, Regu mulle kulda.

Selle *Regu* asemel esineb mõnes teisendis *kuning* või *kuningas*, mida eesti ja soome keeles ka veel laiemas tähendusega üldiselt suurtsugu isiku äratähendamiseks tarvitati. Kui sõnal *Regu* säärane tähendus on, siis pöördub mõte kõige pealt indogermaani keele-piirkonda, ladina keele tuttava sõna *rex* poole. Kelti laensõnana (*rigs*) rändas ta germaanlaste juurde (gooti *reiks* 'valitseja', islandi *rikr* 'vägev') ja germaani laensõnana vanade preislaste (*rikys* 'isand') ning eestlaste ja soomlaste (*rikas*) juurde.

Seda oletust kinnitab *Riion poika* esinemine Soome Karjala rahvalauludes. „Rikka“ (*rikas*) või „vägeva“ (*riski*) *Riiko* poja paralleelsõnana esineb kas „paks bojaari poeg“ või „Kaleva kaunis preester“ (*pappi poika* asemel).

Regu ehk *Riigo* nimega ühenduses on ka tähenimi *Riianseula* ehk *Rianseula* 'Vanker', mis *Kalevanmieikka* 'Orioni vöö' kõrval kõige tuttavamate nimede hulka soome täheteaduse alal kuulub.

---

van-'iga kokkuliidetud sõnu, mida sugugi pole tarvis brahüloogiliste avaldustena seletada.

Selle vastu, *Kalevanpoika* ehk *Kalevipoja* isast midagi ei teata, ei räägi mitte ainult eesti laulus esinev vana Kalev. Selle vastu annab tunnistust ka sissejuhatus palju lauldud soome tasumislaulule, milles *Kaleva*, *Kalevo*, *Kalerva* või *Kalervo*, suguvõsa *Untamo* käe läbi kuni ühe pojakeseni ära hävitatakse; sellest võrsub jällegi *Kaleva*, *Kalevo*, *Kalerva* või *Kalervo*, kes kättemaksmist toimetab.

Isegi siis, kui tahaksime *Kaleva* tüvisõna mõnest teisest eepilisest laulust kui võõrast lisandusest või hilisema abstraktsiooni kõrvale jätta, tuleks ikkagi veel tema sagedat esinemist peigmehe austava omadussõnana niihästi Ingeri kui ka Põhja-Karjala pulmalauludes ära seletada. Küll leiame ka siin vahel nime 'K. poeg' tarvitamist, kuid harilikult aina *Kaleva* teiste tüvisõnade kõrval, mis esinevad omadussõnadena. Rippumata patronüümikonist ehk nimetusest isa järele, mille tähendust muidugi silmade vahele ei tohi jätta, nõuab lihtsõna esinemise küsimus otsustamist, kuna põhitähendusest 'sepp' väljaminev hüpotees rahuldavat lahendust ei paku.

Peale selle tuleb sõna *Kaleva* leedu sõnast *kálvis* tuletamise hindamisel silmas pidada, et see leedu sõna mitte liht nimisõna ei ole, vaid ajasõnast *kálti* 'taguma' tuletatud kesksõna.

Nimetatud ahellaulus esineb veel kolmas, tänapäeva-seile laulikuile arusaamatu ja tihti moonutatud sõna *Vedrik*, mille J. J. Mikko la ettepanud etümoloogia tõuke andis vanade kangelasnimede otsimisele ja äramääramisele soome-eesti rahvaluule piirides. Siin tõusis küsimus, kas eesti ahellaulus esinevale nimele *Kalev* juba tingimata ainult selle tõttu tuleb 'sepa' tähendus anda, et ta raua andjana esineb. Vastuse sain soome ahellaulust, milles *ruotsit* raua andjaks nimetatakse. Nagu rootsi oma tuntud rauatööstuse tõttu rahva kujutluses säärase seisukoha on omandanud, samuti võib ka *Kaleva* nimi rauatööstusega ühenduses seista, ilma just sepa tähendust omandamata.

Selle nime tähendused Soome-Eesti rahvaluules liiguvad järgmiste mõistete piirides: 'hiidlane, vägimees, kultuuri-kangelane, pealik'. Schroderus'e sõnaraamatus aastast 1637 on *Calevan Poica* järgmiselt tõlgitud: 'Gigas, Reese, HJette, Der Riese'. Kuid päris hiidlaste (soome: *jättiläiset*) hulka, kes ennemuistset, metsadesse taganenud, kultuuri-inimestele vaenulist rahvasugu moodustavad, ei saa *Kalevat* siiski arvata. Muinasloolisele hiidlastetütrele, kes kündja oma põlles emale koju viis ning seda temale kui tundmata sitikat näitas, on soome teisendis juhuliselt nimi *Kalevan tytär* pandud. Sama on lugu nähtusega, et eesti hiidlaste lood *Kalevipoja* nime peale on üle kantud. „Hiidlase“ põhitähendusest ei saa sõna *Kaleva* muid tähendusi ära seletada.

Ümberpööratud arenemiskäigu võimalus sellevastu hili-sema aja heeroose esindajast muinasaja hiidlaseni on vastava paralleelse arenemiskäigu läbi kindlustatud, kus *munkki-laiset* 'mungad', *nunnat* 'nunnad' ja *juutilaiset* 'jüütlasted, taanlased' paiguti Soomes *jättiläistega* samastatakse.

Ka 'vägimehe' tähendus võib vaevalt olulist osa *Kaleva* mõistes esindada. Lugude seas, milles Kalevapoja vägitegudest jutustatakse, on üksainus olemas, mis on soomlastele ja eestlastele ühine, nimelt lugu suure luha niitmisest. Selle peale tähendab ka järgmine värsirida Agricola mütoloogias: „Kalevala pojad niitsid luhte ja muud.“ Soome lauludes nimetatud Kalevapoja vägitegudest leidub üks ainus, mis temale algupärane on, ja nimelt metsa raiumine viljamaaks. Et kangelane siin põldu ära neab, millest ka liitsõnale *Kalevanpelto* 'koht ilma taimestikuta' seletuse võib leida, on ainult negatiivne kujud rahva-pärasest arusaamisest, mille järele *Kaleva* kultuurikange-lasena esineb.

Lõpuks annab ka *Kaleva* nime tarvitamine rahvapärases tähe- ning ilmateaduses: *Kalevan miekka*, 'Orion'i vöö', ka 'palk' ja *Kalevan tuli* või *valkea* (viimane tähendus) tunnistust tema heroilisest, aga mitte hiidlase algupärast, nagu V. Rydberg skandinaavia mütoloogia kohta seda õieti ära tundis.

Et see sõna ennemuistset pealikuklassi on tähendanud, ei selgu mitte ainult tema sagedast tarvitamisest austava hüüdena *kuninga* j. m. s. kõrval pulmalauludes, vaid ka jäneselille (*Eriophorum*) soome-eesti nimetuses: *Kalevanpojan hiukset*, *Kalleve poia juukset* (Hupelil) kui ka Kaukamoise laulu algusreast: *Kähärpää pojut Kalervoorn*, 'käherpea poeg K'. Tahtmata peab mõtlema kuningasoo-eesõiguse peale germaanlaste juures, mille järele kuningasoo esindajad tohtisid pikki juukseid kanda.

(Järgneb.)

K. Krohn.

Viisnurk.

Võrulased on viisnurga viimasel ajal õieti kuulsaks teinud, aga vähe selles mõttes, nagu nad iseeneste kuulsuse eest muidu hoolitsevad. Võrulaste kirjandusline katse „Viisnurk“ on palju tolmu tekitanud oma nilbe sisuga ja „Viisnurga“ isadele hea peapesu kaasa toonud, kuid sellest ei taha ma siin kõnelda, vaid rahva viisnurgast, mille järele võrulased oma „esimese lapse“ ristitud, vaatamata selle peale, et rahva viisnurk oma sihi poolest otse võrulaste „Viisnurga“ vastu käib: rahva viisnurk tahab kaitse-abinõu paha vastu olla, võrulaste oma sellele aga teed avada.

Viisnurk, mis tihti ka nime viiskand kannab, on viie terava nurgaga geomeetriline, tähekujuline joonis. Olen arvamisi kuulnud, nagu oleks see vana eesti leidus. Vanad eestlased võisid viisnurka küll tunda, kuid sama vähe kui kolmnurka võime eesti leiduseks arvata, sama vähe ka viisnurka. Viisnurk kuulub muistsete nõiamärkide hulka, oli juba Baabilonis jumalanna Ishtara ja viiepäevase nädala sümbol. Veenusegi sümbolina arvati sel Rooma riigis kaitsejõud olevat. Kreekas vajutati viisnurk tihti rahade peale. Viisnurk, mida võõrastes keeltes tavaliselt pentagrammiks nimetatakse, on vanast Kreeka, nimelt Pythagorase koolist iseäranis tuttavaks saanud. Kreekast on pentagramm

igale poole haritud maailma, aga isegi kultuurist kaugel olevate rahvaste sekka levinud; teda tuntakse igal pool. Saksamaal on see kõrtsi sümboliks muutunud. See kõrtsi sümboliks saamine on kreeka eeskujul sündinud. Vana jutu järele jäänud üks pütaagorlane kuhugi võõrastemajasse surmahaigeks ega suutnud ravitsemisvõlga maksta. Suri ja palunud peremeest maja seinale viisnurga teha, et möödaminejad pütaagorlased teaksid võõrastemajasse sisse astuda ja oma mõttevenna arveid õiendada. Sellest ajast peale on viisnurk võõrastemajade sümboliks, tunnismärgiks jäänud.

Sakslased nimetavad viisnurka Drudenfuss, Mahrfuss, mis luupainaja jalga tähendab, arvates, et nõidadel ja luupainajal säärane jalg olemas.

Lõuna - Saksamaal tehakse viisnurk tavaliselt punasest vahast, mida kolmekuninga-päeval lastakse õnnistada, ja pannakse siis ukse peale. Ka voodi peale joonistatakse tihti viiskand kaitseks nõiduse vastu. Saksamaal sai viisnurk katoliitsismi ajal Maarja sümboliks; teda nimetati stella matutina; ta esineb veel mõnes selleaegses kirikus, nimelt Maarja nimelises kirikus.

Samasugune pallaadium on viisnurk Eestiski. Laste kätkisse lõigatakse viisnurk, et nõidus ega häda lapse kallale ei tuleks; kas säherdune viisnurk last ka haiguse eest kaitseb, ei selgu küllalt teadetest. Viisnurk tehakse ukse lävele, kui pruutpaar tuppa magama läinud; see viisnurk peab nõiduse eest kaitsma. Ülepea on Eestis viisnurgal tihti sama tähendus kui ristil; nagu rist kurjade vägede vastu kaitset annab, nii viisnurkki. Jõulusaiale tehakse mõnes kohas viisnurk, mõnes aga rist peale; ustele ja akendele aga jõulu ajal ometi ainult rist.

Viisnurk avaldab Eestis rahva arvamise järele isearalikkude maagilistki väge. Ta on kõige pealt arstirohuks mitme haiguse ja häda vastu. Palamusel õpetatakse, et viisnurga varal kõige parem olevat soolatüükaid arstida: tehakse soolatüügaste peale viisnurk, hõõrutakse soolatüükaid soolaga, visatakse siis sool tulle ja joostakse toast ruttu välja. Ka maa-aluseid ja muid haigusi arstitakse viisnurga varal, Vormsis rootslaste seas veiserõogatust (Eibofolke, 366, 3).

Kahetuse, kurja silma vastu on viisnurk mõjuv abinõu. Kui mõni loom sünnib, peab esimene isik, kes teda näeb, pahema käe keskmise sõrmega looma nina otsa viisnurga tegema. Kui sündinud loom sedaviisi ära märgitud, ei

hakka halb sõna ega kuri silm looma peale, arvatakse Pärnu-Jaagupis.

Iseäralikkudel kordadel tehakse mitu viisnurka, otsekui abi mitte kohe saamise puhul 3×3 korda nõiasõnu loetakse. Kui loom söögi- ja joogi-isu kaotanud, tehakse Paistus kasetohu peale seitse viisnurka, vajutatakse sellega looma ristluule ja otsaette, öeldes: Jumal andku sulle isu! Selle peale saab loom kohe isu ja janu tagasi. — Katkeb inimesel käe- või jalaluu, on kõige mõnusamaks arstirohuks, kui haige koha peale 9 viienurgalist risti tehakse.

Asjadegi kohta avaldab viisnurk mõju, nimelt aga püssi kohta. Soovitakse, et püss märki ei laseks, tehakse viisnurk püssi omaniku nägemata püssi otsa peale. Viljandi pool seletatakse, et seesugusel puhul tuleb viisnurk kõrvavaiguga teha märgi peale.

Karjalaske - päeval maetakse värava alla muna ja tehakse muna kohale viisnurk, lootuses, et siis ükski loom muna katki ei talla. Nagu teada, kardetakse muna katki tallava looma otsasaamist suvel.

Kui külvatud seeme maa sisse kasvab, käänatakse äke pahurpidi, tehakse viisnurk äkke alla, pööratakse äke jälle ümber ja äestatakse põldu uuesti kolm korda; siis kaob nõidus ja oras hakkab mullast välja kasvama.

Eestis varustati vanasti mõnda asja viisnurgaga, näiteks õllekannusid, kurikaid jne. Ranna ääres esineb viisnurk vahel isegi õuemärgina, kusjuures küsitavaks jääb, kas viisnurk selleks juhtumisi võetud või esitab ta kaitseabinõu nõiduse vastu. Ennem tuleb viisnurka kaitseabinõuks seal pidada, kus ta majaseina peale raiutud, lõigatud või joonistatud. Üldse arvasid väga mitmed rahvad viisnurga maagilist väge sisaldavat. Esperantistid näikse rohelise viisnurga oma õuemärgiks olevat määranud.

Soomes nimetatakse viisnurka, mis seal nime viisikanta kannab, tavaliseks nõidusemärgiks. Seda märki tarvitati vanasti õige ohtralt. See märk tehti pööningule, aga ka mitmesugustele riistadele. Metsastamise parandamiseks varustati kuul viisnurga märgiga, niisama tehti karu otsimisel karu jälgedega; ka tõmmati karu kallalekippumisel viisnurk karu ette jne. (Metsästystaikoja). Kalavett parandati viisnurga varal ja seesugused nootadesse tehtud märgid keelavad kalu noodast välja pääsmast (Kalastustaikoja). Külvaja tegi seemnekoti alla põllule sõrmega viisnurga või kündis atra üles tõstmata põldu viisnurga; ohakate kaotamisel künti jaani-õösi niisama viisnurk (Maanviljelystaikoja). Külvamise eel künti veel

viisnurga-vagu (viisikantovako), mis põldu, nimelt külvi pidi kurja ja kahju vastu kaitsma (A. V. Rantasalo, der Ackerbau I, l. 81—85).

M. J. Eisen.

Suburgi perekond.

Kirjutanud Lilli Suburg.

8

Suurt viga tegid aga suured kirjamehed väikese raamatukese kallal, et nad vastuvaidlemisest hoolimata talle kirjaniku nime täiesti peale kirjutasid. Ei oleks nad seda mitte teinud, oleks ehk meie terve perekondlik tragöödia tulemata jäänud. Suburgi kui mõisapidaja nimi oli mõisnikkude seas, jaolt ka tütre nimi kui nende kasvandiku oma tuttav, ja „Revaler Zeitung“ hoolitses selle eest, et mõisnikud seda „kihvtist“ raamatut oma teenijate kätte ei laseks pääseda. Ja nagu pastorid juba ikka mõisnikusellide käskjalad on olnud, saatis üks pastor teda teisele käsuga, selle järele valvata, et mitte koolmeistrid Lilli Suburgi „Liinat“ oma raamatukogus ei salliks. Meie Väandra Sokolovski oli ta ühe koolmeistri kapist põrandale paisanud; ta kirjutas mulle siis pika noomitusekirja ja saatis mulle raamatud ääremärkustega kätte, millede üle Dr. Veske, meil viibides, suure suuga naeris ja pastorit vasikaks nimetas, nimelt järgmise manitsuse pärast: „Mitte looduse rüppe ei oleks teie pidanud „Liinat“ troosti otsima saatma, vaid Jeesuse sülle.“ Ka tütarlastekooli direktorile, kes mind koolis nii sügavalt oli haavanud, saadeti raamatuke lugeda. See aga, kui tõesti haritud vaim, katsus veel minu kasutütre juures, kui seegi tema all olevas Pärnu tütarlastegümnaasiumis käis, heaks teha, mis ta minu vastu oli patustanud. Ühtlasi hakkas aga pastor Kr., kellelt ma sekundas olles luba olin küsinud, kas ma mitte puhtais riidets eesti meest tohtri juurde ei tohiks juhatama minna, nagu ta Marie Wernerit oli käskinud üht joobnud saksa selli „mussesse“ juhatada, — seesama pastor, kellega pärast Viljandis juhtusime koos elama, — mind seal veel laimdustega taga kiusama.

Käisin vanematele mõnigi kord kangesti peale, et nad ikka katsuksid võimalikuks teha, et pojad majast ometi kuhugi välja saaksid minna midagi õppima. Noorema said nad viimati, ei tea enam kelle abil, Tartu V. Brocki kauplusse õpilaseks. Kui terase vaimuga noormees, viisakate

kommete ja avaliku olekuga, meeldis ta peremehele kohe nii, et see ta oma seltskonda vastu võttis, mis õpilase kohta väga palju oli. Kui ta teada oli saanud, et poiss ka malet, mida me kodus ajaviiteks veidi ka olime harjutanud, natuke mängis, võttis ta teda enesega mängima. Brocki juurde tulid mõned üliõpilased malet mängima, nende seas ka üks tore parunipoeg, oma ringkonnas kuulus malemängija. Kui Brock sellele oma õpipoisi osavusest selles mängus rääkis, tahtis see kohe teda katsele võtta. Ta soov täideti, ja mu vend kirjutas mulle võidurõõmsalt, kuidas ta üliõpilaste malemängu-seltskonda olevat võetud ja ta isegi kuulsa paruni ära võitnud. Selle teate üle päris kohkunud, kirjutasin talle jalamaid vastuseks: „Armas Hans, vaata ette! See on parunist ainult kavalus: ta laseb sind meelega võita, et sind esmalt julgeks teha ja siis tublisti lüüa. Sina ei ole kogunigi veel nii osav, harjunud malemängija, et sa seesugust meistrit selles mängus tõesti suudaksid ära võita.“ — Tuli ka just nii, kuidas olin arvanud: Mõne kuu pärast sain kohutava kirja: „Ole hea, päästa mind! Ma olen parunile 25 rbl. võlga — kaotasin malemängus. See on auvõlg — muidugi: kõik-suguste hasartmängude võlad on kõige suuremad auvõlad, kuna mängud ise, vooruslikust küljest võetud, kõige suuremad häbiasjad peaksid olema — peab tähtjaks makstud olema jne. Muidugi, kuhu pääsin, pidin venna hädast välja aitama... Oli ta korra kuulsa meistri poolt „šahmatiks“ tehtud, jäeti ta mängu-seltskonnast kõrvale.

Pea tuli aga suurem äpardus: poisile ei meeldinud kinnises poes istumine, tolmutõukimine ja tea mis veel, ta igatses värskesse vabasse looduseõhku tagasi. Küll manitsesin, küll katsusin talle ta mõnusat tulevikku ette maalida, aga see kõik ei aidanud. Br. oli lubanud ta koguni loosi alla minekust, mis tal paari aasta pärast ees seisis, päästa, kui ta nii kauaks tema juurde jääks, kui ta selliks, kommiiks, saaks. Ta usaldas Suburgi rohkem kui mõnda oma sellidest, pani teda ülevaatajaks mõnegi kaubavara-ruumi üle. Seal oli korra jalanõude seast, nende ümberpaigutamise korral ühest ruumist teise, mõned paarid saapaid kaduma läinud. Et Suburg selle kauba üle valvajaks oli, küsinud peremees temalt kaunis järsult: „Kuhu võiksid need saapad jäänud olla?“ Poiss tunnud enese haavatud olevat, nagu oleks peremees talle umbusaldust näidanud, ja ütelnud enda kohast lahti. Saapad leitud pärast küll kutsari omaste jalast, aga poiss ei lasknud ennast enam paigalejäämisele lepitada. Kirjutas koju ja palus

järgi tulla. Papa ütles: „Pange ta kus tahes, aga ärge teda koju tooge.“ Teda ennast ei tohtud enam kuhugi lasta minna mõnda asja talitama. Ta käskis mind venna Karlaga Tartu sõita, et katsuda, kas Hanssu vahest koha peale tagasi ei saaks. Läksime, võtsime hotelli korteri. Sinna tulid siis ka Dr. Veske kui ka Kunder, kes venna Hansu kaudu minu sealolekust olid teada saanud, endid minuga tutvustama. Valmistasid mulle sellega paar lõbusat, mõnusat tundi. Dr. Veske kõneles enam eesti seltskonna vaimust Tartus, kuna Kunder ennast „Liinast“ vaimustatuna näitas ja palus, kas ma talle ei lubaks kohta, kus „Liina“ metsas allikal oma kurbtusest puhkab, ühe luuletuse aineks võtta. See kõik sündis vist noormehe viisakusetujul. Mind ei pannud keegi kergesti uskuma, kuna ma laitusi ikka kui õpetust vastu olen võtnud.

Ka Brock austas mind sellega, et ta hotelli mu juurde tuli. Ta kinnitas, et ta Suburgi heameelega tagasi võtaks, kui see talle soovi avaldaks paigale jääda; tema aga ise, kes talle üles ütelnud, ei võivat noormeest selleks ometi mitte paluma hakata. Aga poiss ei jäänud, või räägi talle mis keelel tahes ette. Meil tuli raske reis. Et koju ei tohtinud minna, võtsime nõuks vana sõbra ja tuttava, ülem-metsavahi S. juurde T-sse sõita, et ehk tema meile head nõu teaks anda, mõnda kohta maale juhatada. Sõitsime Rannust Pärnade juurest läbi; need juhatasid meid S. juurde teele. Omeli eksisime ära ja sõitsime mõned head kümned verstad eksiteed. Mina pidin nende vahel põrutaval redel-vankril ära nõrkema, enne kui kohale jõudsim. Meid võeti väga lahkesti vastu. Hans tohtis sinna jääda. Kahjuks ei olnud S-le õpilast enam vaja, — ta oli hiljuti enesele ühe võtnud, — aga ta muretses Hansule koha ühe tähtsa maamõõtja juurde.

See koht sai vaesele poisile õnnetuseks. Maamõõtja töötas mitme mehega Moskva ümbruses ja pidas linnas korterit. Talvel, kui väljas töötada ei võidud, elati linnas, enamasti noored mehed omapead, kuna peremees mujal, uusi lõõsid otsides ja vanade arveid selgitades ümber reisis; ainult vahetevahel viibis ta Moskvast oma õpilaste ja sellide seas, kes seal suviseid mõõtmisi kaartidele joonistasid, maatükkide väärtusi numbrite alla seadsid ja tea mis veel. Sel ajal aga, kui peremees lõõsid üle vaatamas ja korraldamas oli, joodi ja prassiti seal tublisti. Pere-mehele tulid vanad kaardimängu-sõbrad sinna kokku ja mängiti niikaugele raha peale, et suur maamõõtja-härra, Ritterschaftsrevisor, muud viisi enam ei pääsnud, kui

pidi terve oma töövärgi kõige meestega kaardimängu-võlgade eest pandiks jätma.

Et ma aja-arvused sellest minevikust hästi ei mäleta, siis ei tea ma, kas meie vend 1^{1/2} või natuke rohkem aastat seal sai olla, kui ta kutse sai ennast liisuvõtmisele üles anda. Maikuus ilmus ta komisjoni ette, lootuses, et talle valge pilet antakse, sest et talle ühest rängast kukkumisest tähtis viga oli jäänud. Ometi ei tulnud see vigastus komisjonis mitte hästi nähtavale ja ta pidi sügisel loosi minema, mil enese sügavale asjasse mässis. Meile anti nõu, veel sinna, kuhu ta roodu oli määratud, tema asjus palvekiri väe-ülematele ette saata, et väetohtrid ta seal veel uuesti läbi vaataksid. Tegin seda, saates palvekirja Pärnust minema, isa asemikuna, kes seda ei suutnud teha. Mis südamevapustusi see mulle kõik sünnitas, võib vist küll juba ilma sellest rääkimata uskuda.

Mõne aja pärast tuli teade, et Hans Suburg olevat vigane leitud ja saadetavat tagasi. Tema ise, kui ka meie, ta ema ja õed, oleme pärast päris kahetsenud, et me ta kroonuteenistusest tagasi tõime. Ta oli seal oma ülematele oma viisi ning kommete ja erkuse poolest meeldinud, need ta kohe juba reast välja, ettepoole nihutanud; tast oleks seal viimati midagi võinud saada. Aga kuidas tuli ta vaeneke tagasi? Neist, kes sedaviisi vigade pärast koju tagasi saadetakse, hoolitakse tee peal väga vähe; nad võivad kasarmutesse ära nälgida ja täituda, enne kui kantseleide kirjutajad nende paberite korraldamisega valmis saavad ja nad jälle võivad edasi nihkuda. Sedaviisi reisis mu vaene vend kuude kaupa Kroonlinnast kodu poole, kuhu ta viimati kui ärakurnatud, täitunud närus sant jõudis, ja pealegi ajal, kus kodused lood juba väga kurvad olid. Kuri saatus tõukas ta päris viletsusse.

Ka õde Julie ihkas natuke kottu välja saada. Tummadekoolis oli proua Eglonil just abilist tummade järele vaatamisel tarvis; Julie läks sinna. Vaene tütarlaps, missuguseid südamevalusid sai ta seal kannatada! Vaeste tummadega käidi seal ülikarmilt ümber; topiti ka temale kepp kätte, millega ta neid õppimisele pidi sundima ja vallatamises keelama; muidugi ei tarvitanud ta seda piinariista, sest tummad kuulasid neile kohe armsaks saanud noore lahke neiu käskusid juba iseenesestki. Aga seal tulid veel väljaspool tema töö-piirkonda koletud nuhtluseaktid ette. Oli ju selle-aegne tummadekool, mille Sokolovski oli asutanud ja mille ülemvalitsejagi ta oli, päris kuulus oma „eksekutsioonide“ poolest; vana „Lopski“

oli kange peksu austaja — isegi ta oma kodukoolis virutas ta keppisid laste selga puruks. Nii oli üks vaene isata laps, Peterburist, oma emale kirjutanud, ta tulgu ometi ja päästku ta sellest põrgust. Ema tulnud ja poisike näidanud talle söögilauas oma siniste ja punaste vorpidega kaetud ihu. Sel poisil oli kaitsja, kes ta piinade alt päästis, aga kes tuli vaestele tummadele appi? Need olid ihu ja hingega oma kasvatajaile ära antud. — Seal olid mõned õnnetud lapsed korra halva söögi üle valjusti kaevanud. Selle asemel, et kaebuse põhjust uurida ja, kui lastel õigus leiti kaebuseks olevat, viga parandada, mõisteti neile, usun 4—5-le, vitsahoopisid. Ja just enne suvistepühi peksti „all sauna“ toas mitu suurt vitsakimpu õnnetute kurtummade seljas puruks. Selle üle tegi Mats Tõnisson tüseda laulu. — Meie Julie aga ei kannatanud säärast kalki, toorest ümberkäimist vaeste õnnetutega ära ja tuli koju tagasi, kuna ta õpetajale asja kohta tõtt oli kätte ütelnud.

Veel üht ideaali, kuidas rahvast võiks hariduses võimsalt edasi viia, pesitas Jakobson, tõsine rahvamees, oma mehises hinges: ta arvas, et enam haritud naisterahvad, kui nad kohapidajate meeste abikaasadeks astuvad, oma meeste ja laste läbi, nende peale mõjudes, lapsisündimisest saadik vaimliselt ja kombeliselt harides, eesti kultuuri palju võivat edendada. See oleks ju õige, kui naine kui mehega ühe-õiguslane perekonda valitsema võiks hakata, aga et sel ajal veel õieti „tuhalabida-valitsust“ kardeti ning pilgati ja iga meest, kes oma elukorda vähegi oma naise mõju alla seadis, memmeks nimetati, siis rauges loomu poolest nõrgema jõud ülema valitsuse võimul ja ei võinud mehe edasiaitamisest hariduses palju juttugi olla. Jah, laste peale võis haritud ema küll enam või vähem mõjuda, seda mööda kuis ümbrus selleks võimandis, temale mitte liiga võimukalt vastu ei töötanud. Aga — kui kergesti ei saanud lapsed seal tüli-õunaks vanemate vahel: naine nõudis seda või teist abinõu kasvatamispõllul, mees ei jaksanud seesugusest nõudmisest äru saada ja tähendas selle peale, kuidas Peetri ja Hansu lapsed ilma säärraste asjadeta tugevateks poisteks ja tüdrukuteks olevat kasvanud jne. — Ühel ajal oli suur tuhin haritud naiste järele; isegi saksa ilukirjandus kubises romaanidest, milledes harimata töömehed endile ülemast seisusest kõrge haridusega naisi kosisid. Teisiti ei või aga olla, et kui naisterahvas peab mehe seisusse ja sellega ka tema eluolekutesse astuma, peab ta oma endisest seisusest, eluolekutest täitsa lahkuma. Majas saab ta aga perenaise,

aegamööda laste ema koha. Ei ole tal nüüd seal vabadust — muidugi mehe varanduse kohaselt — toimetada, ei saa ta seal oma mõistuse ja hingeihade järele enese olemust arendada, vaid peab ennast ainult võimumehe, veel toorehangelisema tahtmiste ja elukommete alla painutama, siis peavad ju kõik ta naiselised ülemad võimed närbuma, siis ei saa ta ju nendega kultuuri teenida.

Sain tol ajal kaht abielu-paari tundma, kus harimata mehel kõrgema haridusega naine oli.

Esimene oli rikas suure mõisa rentnik, endine mõisakste teener. See ajas välispidi oma prouaga päris toredust taga. Ehtis teda, nagu öeldakse, siidi ja sametiga, sõidutas kahehobuse-tõllas ja tõi majasse moodsa mööbli, aga valitses igal sammul naise üle karmil toonil, ei jätnud oma harimata kombeist, milledega ta hellamahingelist abikaasat rohkesti haavas, vähematki maha. Naine sai õnnetuks, nuttis ja lõppes. Mees, kes temast aru ei saanud, kukkus tõrelema ja taplema: „Ma ei tea, mis sa veel tahad, mis sul veel puudub! Kas sul ei ole ehteid küllalt; kas sa ei või toredasti tõllas ja troskas sõita; kas su toad ei ole sohvasid ja toole täis! Mis üle sa veel tõinad?“ — „Mul puudub kaasatundlik abikaasa; ma tunnen enese nagu mõnele karmiloomulisele orja-peremehele ära müüdud olevat.“ — Missugune selle abielu viimane ots oli, ei ole ma enam kuulnud.

Teine oli kaunis suure talukoha omanik, kes selles mõttes ühe kõrge haridusega naisterahva kosis, et kui kohaga, mille peal kaunis rängad sugulaste võlad lasusid, välja ei saa, siis lähevad ära linna. „Mina võtan mõne kirjutajakoha ja sina koolitad, siis saame ikka ära elada.“ Tõi noore, talueluga täitsa tundmatu abikaasa täitsa harimata ringkonda, pani ta oma vanemate tahtmise aluseks talitajaks. Oli mõrsjale lubanud esmalt kuhugi mõisavalitsejaks minna, kuni vanemad ja õed veel koha peal elavad, aga nii kui naine käes oli, kujunes kõik teisiti. Muud kui painuta ennast olude alla ja võta emalt loomadetalituses õpetust. Abikaasa painutas ennast elukorrale, harimata talupoeglikule elukorrale, talitas laudas ja köögis, keldris ja aias, kasvas tubliks perenaiseks, kes kokku hoidis ja kitsikusi läbi elades koha võlgade alt aitas lunastada. Aga mees? noh, see oli talle ometigi kaitsjaks toeks ja püüdis ennast ka haritud abikaasa kohaselt üles pidada? Ei poolegi, ta ei hoolinud vähematki sellest, mis naist haavas, talle kehalikult liiaks läks, teda enneaegu vanaks tegi ja ta elu ära tüütas; ta vaatas aga selle peale, et naisterahvas vahet

pidamata töö kallal oli. Ta ei jätnud ka oma „pükste kehitamist“, lohakust kõigis elukommetes, ei sallinud vähematki meeldetuletamist abikaasa poolt. Ei sallinud kooslugemist, ei mõtete vahetust sügavamate või kõrgemate eluteaduste üle. „Noh, seal ravitsegu,“ tähendasin Jakobsonile, „abielu-naine haridust, mõjugu harides mehe ja ümbruse peale, edendagu kultuuri.“ Ei, abielud võivad ainult siis õnnelikud olla ja kultuuri edendada, kui mees ja naine ühesugusel hariduseastmel seisavad, kui mitte ainu-õigus üksinda ei valitse ja teine ainult tema tahtmiste masin ei pea olema. — „Tuhat korda kahetsemisväärt on kõrgema haridusega mees (ütleb Mantegazza), kel harimata vaimuga naine on, aga kümmetuhat korda kahetsemisväärt on naine, kes harimata meelega mehe voli alla on sattunud.“

Need sügavamad eluteadused näisid Jakobsonil alles puuduvat; sellepärast võis ta abielu kohta oma hinges vale ideaali kanda — Praktika kõrval lehvib ju temas ikka ka kaunis luulevaim. — Mõjus ka meie kalli õe peale õnnelt.

Tartus olid Jannseni ja teiste õhutusel seltsid: lauluselts „Vanemuine“, Eesti Kirjameeste ja Põllumeeste Selts asutatud. Ka Pärnu asutati Põllumeeste Selts, pärastpoole ka lauluselts „Endla“, Viljandisse Põllumeeste Selts ja „Koit“. Jah, eesti avalik elu oli ärkvel, hakkas kihama. Leidus mehi, nimelt Viljandimaal, Tarvastus Reinwald, Wühner, Holstres — Hain Henno, Ainsonid, Kunder, nende kaas s koolmeistrid Petersonid, Jakobsonid j. t., kes püüdsid rahva ärksamate liikmete silmi eesti elu kohta avada Jakobson astus veel kui õhutav tuulehoog nende sekka, oma kõnede ja kirjadega. „Eesti Põstimees“ ei jaksanud ühe osa ärkava, paisuva rahva hingele küll võimsaks organiks olla, talle läks tublimat, elavamat hääletoru tarvis Jakobson sai ligi kümne aastase nõudmise järele „Sakala“ väljaandmiseks luba. 10. märtsil 1878 ilmus esimene „Sakala“ number. Ka meie, õed, soovisime Jakobsonile selleks järgmiste sõnadega õnne: „Ole nõnda lahke ja võta ka mõne eesti õe poolt tõelik tervitus vastu. Sest meie rahvas, ka naistesugu, võib ennast küll rõõmustada „Sakala“ sündimise üle. Sellepärast võta Sina, ta isa, va raudpea, ka meie nõrkade käte patsilöömine rõõmsaks tere-tuseks vastu. Aga kasvata Sa oma poega ka meile toeks ja kaitsjaks, mitte ilmaski valelikuks meelitajaks! Ja siis, kui „Sakala“ meid on kasvatanud tõe karedust kannatama, vale magusat vilet vihkama, oma seisukohta pare-

mini pärima ja oma kohuseid täielikumalt täitma, jah, siis saame Sulle nurmelt lillesid noppima, haavadele salvisid segama, igavusele laule laulma“ jne.

Jah, õnnelik rõõmutundmus täitis hinge ühel osal, ainult vähesel osal tervest rahvast, rahva ärganud meestel, üksikute intelligentidega eesotsas, teisi edasi, edasi astuma kutsudes, ergutades, noomides, manitsedes. „Sakala“ väljaandja hõiskas rõõmu pärast, et juba kohe paartuhat poolehoidjat oli leidnud. Eks võrreldagu seda hulgakest meie nüüdse aja tähtsamate ajalehtede, nagu „Postimehe“ ja „Päevalehe“, paarikümne-tuhandeliste lugejate ringkondadega — ja praegugi veel seisab suur kogu rahvast ärkamata varjul, maanurkades —, siis alles saadakse aru kätte, missugune sumbunud elu alles Eestis valitses, kui väheselt oli Jannsen, kes küll inimesi oma kirjade läbi lugema meelitas, tulisele võitlusele, oma õiguste, inimlike õiguste eest võitlema suutnud virgutada. Noh, jäägem sellega rahule; ta ei saanud ju teisiti, ta ei jõudnud rohkem teha, kui ta on teinud. Aga palju võimukamalt võisid „Ristirahva Pühap. leht“ ja „Tallinna Sõber“ oma „kussu, kussu! äiu, äiu!“ lauludega hulkasid magama uinutada. Ja kes niisuguse laulu võimul on uinuma pandud, seda ei ärata ükski sõjaprasun üles, kultuuriteed sammuma. Nende unelaulude-laulikute poolt hakkasid siis ka kohe rongad ja öökullid eesti kangelasele vastu silmi vopsima — ülivõimukas saksa rüütlisugu kohe ta jaoks mõõka ihuma.

Üks tegur (faktor) oli veel, mis eesti rahvast sel ajal ka veel omalt poolt ärkama õhutas; see oli asutatav „Aleksandri kool“, millest Jakobson oma partei meestega „ühe üleüldise vaimuhariduse kodu“ soovis asutada, kuna vastane partei juba seal ühest „põllumeeste koolist“ rääkis. Noh, enne pidi ülemuse loaga aga ülepea summa kooli käimapanemiseks korjatud olema, enne kui mõni kooli programm võidi kinnitada. Asutati Tartus kesk- ehk peakomitee ja sellele sigisid maale, siia ja sinna elavamasse nurka, peagi abikomiteed. Ometi peagi tõusid tülid parteide vahel, mille eesotsas ühel pool Hurt, esimene A. kooli president, teisel pool Jakobson, nimelt vaimulikkude meeste pärast, keda Hurt ka kooli valitsusesse tahtis võtta. Et selle kooli saatus ka praegustele inimestele küllalt tuttav on, sest et ka kuni viimase ajani võitlused ta olemasolemise pärast on kestnud, ei ole mul tasta muud tolle aja kohta ütelda, kui et ka meie tema sündi-

misvalusid kaasa tunda saime, ta saamiseks jõudumööda ligi katsusime töötada, nimelt mina Pärnus. Sellest edaspidi.

(Järgneb.)

Kirjandusline ülevaade.

Eesti noorsoo püüetest.¹⁾

1.

Noorsugu on rahva suurim rikkus. Uute, algavate kultuurirahvaste juures ei ole see ütlus milgi tingimusel paradoks, vaid ümberpöörduvalt kindel tõsiasi. Mõni vana, hiilgav kultuurirahvas võib välja kanda ühe sugupõlve nõrgenemist, ka kõlbmatust ja närusustki. Tõusev, vast esinduv maa, kelle debüüdi jätkamine on kõlbmatu või keskpärase noorsoo käes, on operett, episood, on null. Erilise suure huviga võib sellepärast jälgida noorsoo ettevõtteid, selle eetilist ja intellektuaalset temperatuuri nüüdse Euroopa uusis mais. Nii teeb vähemalt igauks, kes usub rahvaste liitu, mingisugusesse riikide ühendusse ja järjekult ka uute rahvaste ja riikide kui kultuurikandjate püsivusse, niivõrt kui nad ise suudavad midagi luua ja anda.

Üldpildi saamine noorte ilmavaatest ei ole praegu kerge, vähemalt kuivõrt see avaldub nende kirjutusis. Selgemini paistab see ehk tegudest, kuid nagu noorsugu üldse on impulsiivne, ei anna teodki alati õiget pilti vaimlisest struktuurist. „Kõik voolab“, kõik liigub ja noorte teod olenevad ajavaimust ja olusuhteist vähemalt sama võrra kui mingist omaksvõetud ilmavaatest. Teoretiseerimine, eneseanalüüs, sünteesi pääsimine küsitluste kaudu või otse probleemidesse sööstumine — see ei ole nüüd moodis, see on otse haruldane nähtus.

Eesti üliõpilasselts „Veljesto“ on läinud suvel välja annud albumi,²⁾ mis väga tähelepanuväärikalt valgustab Eesti „valmiva“ intellektuaalse noorsoo mõtteid ja püüeid. Albumis on kaks osa: üks esitab üliõpilaste mõtteid, teine vanemate vastuseid üliõpilaste ringküsimusile; vastuseis leiduvad „valminud“ põlve käsitused noorist, kellele on määratud peatselt astuda töötajajaks ja oma maa kultuurielu edustajajaks. Nii huvitav kui viimane osa ka on, piirdun siiski esimese osaga, noorsoo enda avaldusiga.

Albumi esimese osa kirjutused on neljalt eri-autorilt, eri-aineist, kuid siiski moodustub sellest selge ja hele tervik. Usaldan kahtluseta öelda, et nad osutavad sünteesi, järjekindla ja tervikliku ilmavaate. See ilmavaade annab mõndagi sellest, mida praegune noorsugu kärsitult tundub vajavat: kindla ja ühtlase süsteemi, mille kõik üksikosad liituvad ühte. Raamatu esimene osa sisaldab 7 kirjutust.³⁾ Haruldase otsekohe-

1) Käesolev artikkel, mis on avaldatud soomekeelse ajakirja „Valvoja-Aika“ 1923. a. oktoobrinumbris (nr. 10), ilmub siin mõnesuguste, autori enese poolt tehtud muudatustega. „E. K.“ toimetis.

2) Mõtteid valmivast intelligentsist. E. Üliõp. „Veljesto“ väljaanne. Tartu 1923. 182 lk. Kirjastus „Odamees“.

3) A. Aug. Anni, Meie ilmast ja meie ilmavaatest; A. Koort, Meie rahvuspoliitika kõlbline ideaal; H. M. O. O. R. A., Eesti praegusest rahvuslusest; H. M. O. O. R. A., Meie rahvuskultuuri küsimusist; J. Mägiste, Eesti „seesmine ülesehitus“ ja meie vilistlaskund; A. Anni, Maakundliikkude üliõpilaskogude eeskujudest ja põhimõtteist; A. Anni, Millised peaksid olema meie üliõpilasuühingud?

susega asutakse siin maailmakäsituse ja nüüdisaja põletavate päevaküsimuste juurde eesti seisukohalt: arutatakse väike- ja suurrahvaist, rahvusküsimusest, sotsiaalsest probleemist, kirjandusest, eetilistest nõuetest jne. Julge võtte, kahtlemata, ja nii mõnigi võib kahelda noorte võimes käsitada sarnaseid küsimusi. Tehakse kergesti paljaid sõnu, sest sügavus ei ole nooruse tavalisem omadus. Aga need noored vastavad sarnastele kahtlustele heakskiidetava paradoksiga. Algajale on lubatud küsida, neil on õigus läheneda asjule aktiivselt küsides, isegi nendega ainult vähe tutvunuina esitada oma hüpotees. „Alguses oli küsimus. Ja küsimus oli vaimu juures ning oli vaim. Aga küsimusest sai tõde ning tegu.“ Umbes nii vabandavad kirjutajad julget sööstumist elu ja ühiskonna kesksemasse küsimusisse. Ja nad teevad seda austatava, tingimatu ustavusega ja eelarvamisteta.

2.

Eesti praegused vanema põlve kultuurilised, ühiskondlikud ja riiklikud aatesuunad on: vanameelne, milles on võrdlemisi vähe aktiivset kultuuriharrastust ja eeskava; kesk-erakonnad mitme erirühmana, ilma ühegi noorsoo tunnustatud juhita; radikaalid, s. o. endine „Noor-Eesti“ kirjandusintellektualistlik aatesuund, millesse kuulub suurem osa eesti loovaid kunstnikke, mille vastu aga tundub noorsugu olevat võõras, kuigi heatahtlik; sotsialistid ja kommunistid. Nagu igal maal, on Eestiski tänapäev peale selle aatetuid või egoiste ja materjaliste.

„Veljesto“ noori ei rahulda eesti praegune aateilm, nad ei tunne end koduselt üheski erakonnas, üheski ringkonnas. Vana ideoloogia on peaaesjalikult pärit eelsõjaseilt aegadelt, ta on õõnes, ära hinganud. „Oleks nagu kõik vajaline, kõik õieti öeldud, mis öeldud on — aga on siiski, nagu oleks vähe sellest, nagu oleks midagi jäetud ütlemata. Suurt, ilusat, vabastavat sõna oleme kuulnud liig harvult ja liig harva. Röömsa töö õhkkonda pole me ees tunnud pea kusagil. Isiklikkusest vaba enese ja teistegi töö hindamist oleme näind liig vähe“ (lhk. 46). Kuid tema keelduv suhtumine eelmisse põlve ei ole sama, mis on muidu noorte loomupärane opositsioonitarve; nemad, noored, ei pea häbiks jaatada ja tunnustada kõiki tegusid ja isikuid ja modernistidena kätte püüda ainult seda, mis on moodis. Nad ei pea endid keskpunktiks ega mõtle, mis teised neist arvavad. Ausameelsus iseloomustab nende püüete kogujume. Nad ei nõua oma mõtete absoluutset õigust, nagu noored üldse. Suur arv aateid, suur hulk tõdesid ei eita üksteist. Relativiteet, suhted — nende õppimine on elutarkuse õppimine. See on kultuur. Ja kultuuriline mõtlemine tähistab nende noorte eeskava eetilise ja teoreetilise peamise põhja.

Harilik nõue, võib mõni öelda, kuid seda ta ei ole, sest nagu ehk referaadistki selgub, on see nõue täielikult läbi kaalutud ja tegeliku eluga kokkukõlastatud. Teine vastuväide, mille vähemalt nende ridade kirjutaja tegi, on see, kas on niisugune õpetus relatiivsuse nägemisest noortele. Nii loeme „Veljesto“ albumis: „Meie ei tea paljutki veel kindlasti — kuid me ei häbene seda tunnustamast. Me arvame, et nii väga vajagi pole juba vara „kindlat“ vaadet, — kui see toob kaasa ka selle vaate pääliskaudsuse, kitsuse, sallimatuse teiste vastu, kui see toob kaasa — vale. Kui me ka ei tea küllalt oma, siis püüame vähemalt loobuda ka eelarvamistest, mis meid ei laseks maailma näha küllalt õigesti“ (lhk. 14). Kuid kas see põhimõte ei vii hõlpsasti nõrkusele ja passiivsusele? Ja kas rahuldab see selle aja noori, kes otsivad absoluutset? Nüüdisaja noor tundub tarvitavat hõlpsamaid otsuseid, autoriteeti või usku, mis juba niisugustena kõrvaldaksid erivõimalused ja hõlbustaksid otsustamist. Nii on tundunud vähemalt Soomes noorsoo püüdeid vaadeldes. Või peaks

tagasi tulema jälle uuesti „aastasaja lõpu“ ideaal oma kõigemõistmisega ja haiglase väsimusega, sallivusega, milles nii sagedasti väljendus vaid laiskus, tahtmatu asjadesse üdini tungida?

Ei, siit on kaugel „Eesti valmiv intelligents“. See võõrastab noor-sugu, kes ju üliõpilasena kaotab hingest otsimistungi ja on valmis saama tavaliseks elunautijaks. Ja „Veljesto“ rühma pääsmine on tema tingimatu, jaatav aktiivsus; tema ilmavaade ei ole estetism, ei ka odavahinnaline poseerimine. „Kui olekski nii, et „kosmilisest seisukohast“ võetuna lõplikult kõik on ükskõik — meie tunneme siiski, et meile see pole mitte nii. Kui olekski nii, et me ei tea midagi (filosoofilises mõttes) absoluutset, teame ometi, et miski taju on õigem kui teine, mõni tundmus kõrgem ja mõni väärtus suurem kui teine. Meil ei tarvitse uskuda millessegi nii, et see meil mõistust pimestaks ja sisetundu vägistaks. Aga meie usume siiski niipalju, et meil jõudu on tegutseda, s. o. üldse elada; veel enam, et meil jõudu on töötada kaasa üldsusega, kultuuriga, s. o. elada kõrgemat elu“ (lhk. 13).

„Veljesto“ rühm tahab töötada. Ta tahab töötada kultuurilise mõtlemise võimuleaitamiseks ja juhtivale seisukohale pääsmiseks Eestis. Seda ütlevad küll nii mõnedki ju tegevad. Kuid „Veljesto“ tahab luua ühise väerinna võitlemiseks, ja teeb seda oleviku kultuurinähtuste eritlemisel vabana lööksõnade kuritarvitusest. Uut väerinda ei tarvitse mittemillestki, tühjast luua. Materjalid on ju olemas, ja neist võib luua tõise, ühistes harrastustes liitunud väerinna. Materjaliks on intelligents, haritlased.

Niinimetatud intelligents säärasesena on täiesti iseseisev. Tema ei olene majanduslikest klassestki. Intelligents, haritlased ei ole tervikuna ei kodanlus ega proletariaat, ei tööandja, väikekodanlane ega tööline. See on mingisugune väljaspool klassi seisev, või õigemini, see on klass iseenda ette. Ja selle „klassihuvid“ ei ole majanduslikud; sääraseiks on vaim- väärtused, intellektuaalsed, eetilised, esteetilised, mis on samal määral reaalsed, nagu teistele klassidele ainelised harrastused: nad on ainuvalitsevad. Ja nagu iga klass, püüab intelligentski teostada omi „klassihuve“ ja neid laiendada: tema huvides on kultuuri edendamise; ta töötab mõistuse võimu suurendamiseks ja kõrgemate huvide määravakste gemiseks. Ta moodustab selle tõttu küllalt selge väerinna, ja töö selle liini kindlustamiseks on „Veljesto“ rühm võtnud endale ülesandeks. See on platvorm, millel seistes veljestolased määravad oma seisukoha ja oma ülesande endi maal.

„Veljesto“ on rühm, ja on selge, et tema aatelised teoreetikud ei ole ainult teoreetikud, vaid nad on katsunud ka selgitada oma ülesandeid rühma liikmeina, sotsiaalseina tegureina, mitte ainult indiviidena. Eriliselt kiindub tähelepanu just töödessa selle tõttu, et nad loovad tuleviku programmi.

On tõusva eesti haritlaskonna pea-ülesanded ühiskondlikud või rahvuslikud, selle küsimuse võtab „Veljesto“ esimesena kaalumisele ja otsustab ta eesti seisukohalt kindlalt rahvusliku kultuuritöö kasuks. See on nii veenvalt põhjendatud, et tõendus jätab tingimatult õige mulje. Veljestolased ei ole konservatiivid ega vanameelsed, pigemini vastupidised, kuid maailma sotsiaalsed, majanduslikud ja riiklikud eluküsimused otsustatakse mujal, keskohtades. Väikesed rahvad ja maad on ses suhtes vaid provintsid. Selle tõttu peab see teoreetiline harrastus, mis neis noile aatesuunile antakse, olema ainult piiratud ja kohastatud vastavalt kohalikele proportsioonidele. Väikerahva liige peab teadma alati, et ta, üliharvade eranditega, on selles suhtes tühine jõuüksus, mitte mingi kindral või käsutaja. Sotsiaalne võitlus ärgu neelaku väikeselt rahvalt liialt energiat, ärgu saagu pea-asjaks selle intelligentsile, viies tema kõrvale

otsekohesest positiivsest kultuuritööst. Viimaksnimetatud on tema pea-ülesanne, sest ainult intelligents võib edustada ja teha oma maa kultuuritööd. Selleks on rahvas muretsenud oma intelligentsile haridusvõimalused. Kultuuritöö kaudu arendab ja esitab rahvas oma individuaalsust, et saada õnnelikuks, nagu iga üksikinimenegi tahab rõhutada oma individuaalsust. Majanduslik kultuur sarnastub füsioloogiliselega, see on kõigile ühine, kuid kõrgem vaimline kultuur on igal rahval eriline.

3.

Rahvusküsimus on „Veljesto“ rühmale seega tsentraalne küsimus ja see on enne kõike kultuuriküsimus. Mida arenenum on rahvas, seda selgem vaimline isik ta on. Selle põhitagereiks on keel, keelega ühes arenenud mõte, s. o. kirjandus, ja ühise psühofüüsilise dispositsiooni ja tõulise ning ajaloolise arenemise moodustatud ümbrus. Rahvustunne põhjeneb rahvus-indiviidi moodustavate üksikisikute ühisel kodukohal, ühisel dispositsioonil, kuid iseäranis ühisel tööõl ühise kultuuri loomiseks. „See on rahvuse kui vaimlise organismi endasäilitustung, isiku ja iseteadvuse tung, enese maksmapanemise tung, kultiveerituna — enesearenduse tung.“

Ja iseäranis Eestis on see tarvilik. Kui intelligentsil puudub rahvuslus ülaltähendatud mõttes, kui tal ei ole endaarenduse ja oma kultuuri loomise püüet, on eesti kultuur „ikka enam ainult kokkutõlgitud kultuur ja meie ise ikka enam ainult tõlgitud inimesed“ (lhk. 32).

Rahvustunne, endaarenduse tung, on eetilise tunne, kuid ta võib, nagu igasugune egoistlik tunne, muutuda ebaetiliselt, aggressiivseks — natsionalismiks. Viimaksmainitu avaldub enesekiituses, fanatismis ja väikluses; ta ei näe vahet ja on teiste rahvuste ja kultuurivormide vastu kõige pealt eitav ja hukkamõistev, kuivõrt viimased, tihtigi juhulisil põhjusil, ei seisa oma rahvuse kasu teenistuses. Natsionalism püüab füüsiliste võimu-abinõudega teisigi rahvaid valitseda. Arenenud rahvustunne püüab vaimliselt valitseda, ja see ei ole ebaetiline. Vaimuga, nagu üks kirjutaja tähendab, vallutas ju ka kreeka kultuur kord maailma.

„Veljesto“ vaatepunkt ei ole natsionalism, ta on sellele teadlikult võõras ja vaenulikki.

Mitte nii, et uuseestlusel ei olekski seisukohta naaberkultuuride vastu, — see on juhitud aga mõistuse kriitikast, mitte tunnetest ega loomusunnist. Ta määrab kindlaks oma suhtumised eesti seisukohalt, ilma et arvastaks kultuurivorme sarnastena või nende eetilist väärtust ja nende kõlblikkust rahvale, kes nad on loonud.

Eestlaste rahvustunde tähelepanev positiivsus paistab juba sellest õigest tähelepanekust, mille üks autoreist, Aug. Anni, esitab siia maalse eesti intelligentsi traagika põhjusena: „Nende nõrkus ei peitu mitte selles, et nad on omandanud võõrast (s. o. saksapärasest ja venepärasest) liiga palju, vaid selles, et nad on saanud oma liiga vähe. Nende kodu (nimelt oma kultuur) ei ole suutnud neid kasvatada inimesiks enne, kui saatis nad maailma, see nende popsikodu.“ Ja järjekindlusega ütleb teine kirjutaja — H. Moora — kirjutuses „Meie rahvuskultuuri küsimusist“ (lhk. 74): meie ei jõua kunagi küllalt omandada, teistelt vastu võtta, võõraga tutvuda. See vaade pole võõraid eitav, just vastupidi. Kuid see ei ole ka ebarahvuslik, sest kõige põhjaks ja alu-eks olgu oma, kus see on olemas. Ja kindlasti on seda palju enam kui arvatakse.

Eesti on seni olnud saksa ja vene kultuuri ristlemismaaks. Ise- seisva eesti kultuuri loomiseks arwab „Veljesto“ rühm — nagu paljud muudki eestlased — paratamatuks vabanemist sakslusest ja slaavilusest ja sihtumist Põhja-Euroopasse. Sealt saab juhatust ja tuge, et ei lämmatataks noort taime enne, kui see on kasvanud küllalt tugevaks. Mõlemad valit-

seja-kultuurid võivad selles mõttes olla Eestile kardetavad, mitte ainult poliitiliselt, vaid ka kultuuriliselt. Teadlikku püüet, liituda Põhja-Euroopaga ja töötada sellega käsikäes, peetakse nii tähtsaks, et ühistöö rajariikidegagi ei kaalu seda üles (lhk. 36). Ja siingi on minu arvates süntees õige; on ju küsimuses „reaalsed huvid“, mida poliitilisedki rühmitused peaksid arvestama.

Missugune on siis see positiivne rahvuslik eeskava, mis meile esitatakse? Esimene nõue — õppida tundma Eestit ja tema rahva hinge ja luua õhkkond, mis avatleb looma uusi väärtusi, mis on soodus kunstile ja kirjandusele, mis toob ainelised väärtused maha juhtival kohalt, hinnates neid ainult niivõrt, kui nad seda väärt. Teiseks, õppida aru saama oma loomulikest ja vaidlematuist väärtusist, mehiseilt, kuid suurustamata tunnistada avalikult omaks ja tarvitamiskõlvuliseks kõik see, mis oma kodus on väärtuslikku, näha väikesigi asju, mitte ainult suuri. Ja kolmandaks, teha positiivset tööd kõigil kultuurielu aladel, mis olenevad eestlastest enestest, ja niivõisi tõsta omaenese väärtuse tunnet ja austamist teistegi poolt, tõmmata ka noored, elluastuvad sugupõlved kohe kaasa kultuuritööle, näidates neile selle võimalusi ja saavutusi.

Eesti rahva loodud kultuur ei ole nii tähtsusetu, et selle põhjale ei saaks ehitada, ütleb eesti oleviku noorsoo eliit. Meil ei tarvitse silmi sulgeda naabrite saavutuste ees, et me nähes ja võrreldes nende suurust ei peaks tähtsusetuks väheseid omi. Me võime avasilmi näha proportsioone, sest meie saavutused õigustavad meid uskuma oma rahva loomisvõimesse. On vaja õppida tundma iseennast. Selleks tarvis edendada kodumaisi teadusi ja noorina anduda nende teenistusse. Need tarvitavad materjali kogujaid igal alal, mitte juhulisi asjaarmastajaid, vaid niisuguseid, kes teevad süstemaatilist kogumistööd. On tarvis hinnata kogutud materjali, see läbi töötada ja teda teaduslikult käsitleda, mitte liialdades ja täis puhudes, vaid tõele vastavalt. On vaja välja anda materjal osalt niisugusena, kui see on, näiteks, rahvaluule, -viisid ja -kunst — osalt teaduslike uurimustena. Nii saame kõige kindlamalt ja kiiremalt kasulikkudeks teguriteks rahvusvaheliseski uurimistöös. Noored usuvad, ja seda täie õigusega, et Eestilgi on teistele midagi pakkuda. On vaja teha Eesti ülikool täielikult eestiliseks, eesti teadlaste ülikooliks, kus valitseks ülev vaim ja teaduslikud sihid. Ja selleks on noorsool vaja valmida kiiresti, mitte kohasaamise püüdega, vaid ideaalses rahvusvaimu teenistuses ja sellest vaimustatuna. On vaja uuendada keeltki, teritada teda, teha ta tarvitamiskõlvuliseks väljendusvahendiks kõigile mõtteile.

Ja kirjandus? Oleks meeletu nõue, et see oleks „rahvuslik“, programm-rahvuslik; ja kultuuri seisukohalt, sarnasena, kui „Veljesto“ rühm seda näeb, ei ole tülikäsimust „rahvuslikust“ või „euroopalikust“ suunast kirjanduses. Kuid kunst peab põhjenema rahval, peab olema sügav, tõusma looja omist elamusist, rahvusindiviidile vastav. Tarvitatagu siin oma „kapitali“; mida väiksem see on, seda suurem on tarvidus laenata ja seda tähtsam on teadlik otsimine oma vaimlise kapitali rikastamiseks ja peenendamiseks. Rahvas ei nõua — sest säärastki esitab tihti „rahvuslik“ ajakirjandus! — kirjanduselt ja kirjanikelt mingit määratud tahtlikkust, kuid ta ootab, instinktiivselt, et kirjandus „teeks temale elavaks ka tema ümbruse, oma maa looduse, ajaloo, praeguse olukorra, tuleviku sihid jne.“ (lhk. 39). Kunstnikul on võime näha uut, tungida sellesse, kuhu harilik inimene ei suuda. Oma vastuvõtte-värske hingega näeb ja tunneb ta meie eest ja, eriti, oskab end küllalt väljendada niisuguses vormis, et meiegi samuti tunneme. Ja seesugune „kodususe lisaväärtus“, mis teeb kunsti meile omaks, annab alati ka küllalt inimlikult ja üldinimlikult uut. See kõlbab teistelegi, see viib kunsti rahvuslikest piiridest väljapoolegi. Ja kui me nii võime teistelegi anda, siis

on meie rahvas, nii on kirjutaja mõte, iseenda kaudu ja selle üle rikastanud inimkonda. Selle poole püütakse. Ja selle tõttu on suur ja küps meister ikka rahvuslik — nagu näiteks Anatole France on prantsuse kirjanikest kõige prantsusepärasem — programmidest hoolimata. „Rahvuslusega“ mängimine kirjanduses teeb selle tihti nõrgemaks ja värvitumaks. S ü g a - v u s tähendab kõik.

Aga enne kui oma kirjandus ei ole veel küllalt sügav, laialine ja rikas — ja muidugi hiljemini — tuleb eesti kirjandust rikastada tõlgetega, paljude tõlgetega, kõigist keelist, tuleb muretseda kirjanduse parimaid teoseid kõikide põlvete ja rahvakihtide jaoks, kõige pealt aga kasvavale noorsoole, et selle tunde- ja mõtteilm laienuks ja rikastuks, et temal oleksid sõjariistad ja abinõud uue ja oma loomiseks ja oma koha ning oma töö leidmiseks elus, väikese Eesti elada-tahtva kultuurivõsu kaitsjana. Siin on tööd eesti noortele, neile kõigile.

See on rahvusliku programmi üks pool, uue loomine ja uurimine. Kuid uus eesti intelligents ei saa piirduda tähendatud tööga, või kui osa saabki, nimelt need, kel on esikohal teaduslik ja loov temperament, siis on jälle teisi jõude tarvis kultuuri levitamiseks. Aineline jõukus on maal juba olemas, võib juba hakata laiematelki kihtidelt nõudma „kultuuriga kaasa elamist“, ja selleks tuleb noorel intelligentsil teha tööd. Haridustöö, iseäranis raamatukogud ja lugemistoad jätavad veel palju soovida. Kasarmud — vaimu lõdvendajad — võiksid olla midagi muudki, kui oleksid töötegiid. Alkoholism — mis Eestis küll vist suurem ei ole kui meil Soomes — peab vähenema. Iseäranis üliõpilased peavad end tundma siin kohustatuna. „Mitte ainult meelevalduseks selle meie rahva vaenlase vastu, vaid ka vaimlise ja ainelise jõu kokkuhoidmise mõttes. Sest me võime võtta tõsiasjana, et kui osagi seda energiat, aega ja raha kokku hoitaks, mis nüüd ära pillame, siis võiksimme sellega eelpool mainitud töös peagi tunduvaid tagajärgi näidata“ (lhk. 66).

4.

Nii siis seab eesti noorsugu endale praegu enam kohustusi kui õigusi või nõudmisi teistelt, hoopis vastuoksaks kui meil Soomes. Kuid noorsugu teeb seda oma maa heaks, see ei ole asketismi, vaid elutahte vaim. Üksikisikulegi lubab ta paljugi kohustuste palgaks, annab kodumaa ja selle tunde, et inimene on tarvilik üksik, kes võib „leida endale siingi küllalt tööd ja küllalt ka väikese töö juures rahulduseõnne. Tema väikegi töö on siin kõige vajalisem, see teeb tema tähtsaks, ka tagajärg on siin kergem saavutada. Väikerahvas teeb oma liikmed suurteks, teeb igast kodanikust tähtsa kodaniku,“ nagu Kreekas linnriikide õitseajal. „Väikerahvad kasvavad rohkem heroismi kui suured: vähe liikmeid, palju võistlejaid naabreid: peab olema palju iseseisvaid heeroiseid, suuri, elavaid ja tugevaid inimesi“ (lhk. 50).

Eesti üliõpilaselule asetab olevik iseäranis suured nõudmised, sest üliõpilased annavad nüüd sihi maa kultuuri orientatsioonile. Üliõpilaselu käsitatakse alubum väga põhjalikult ja sinna kuuluvad kõige pealt ka ringkõnne vastused. Loodetavasti annab see raamat äratust Soomegi üliõpilaselule soome üliõpilaslehe kaudu.

Rahvusaade on jaatav aade, ta tõstab, kogub ja loob. Uuseestlased ei hinda seda madalalt, ei tee aga sellest ka poliitised ega sunni oma teistele peale. See ei ole neile klishee, ei pidukõnne keelekaste ega parteiline lööksõna. Eesti on väliselt iseseisev. Rahvustunne peab andma sisu vormile. Seda on kiiresti vaja, sest „iseseisvus on õieti saatuse toodud õnnelik juhus, eile ei ole veel osatud valmistada tänapäeva eluvormide vastu“ (vrđl. lk. 80). Eesti praeguse üliõpilaspõlve ülesanne on luua sisu riikliku iseseisvusega saavutatud sisutuisse raamidesse.

Lugeja mõtted viibivad kaua ses rikkas raamatus, ka siis veel, kui ta ju on pandud kõrvale. Onnelik Eesti, kui tema tulev'k antakse sellevaimulise noorsoo kätte! See rahvas annaks palju inimkonnale. Tal on kultuurirahva temperament. Ta ei propageeri, ta ei ole suurustav. Kuid ta ei rahuldu ka laenamisega, ta mõtleb iseseisvalt. Ja siis ei ole enam kartust, et see kultuur oleks ainult eesti keelde tõlgitud võõras kultuur ja tema inimesed samuti tõlgitud. Noored loovad hea alusmüüri. 21 inim põlve jooksul on eesti kultuur olnud ahelais. Nüüd sünnivad alles eesti oma kultuurivormid, kelle intelligents võib-olla juba käesolevas põlves loob niisugust, mis nimetamisväärt kõikide suurte kultuurisaavutuste reas. Sest selle vaim pole mitte ainult terve, vaid see on ka positiivne ja muutub tööks ja töö tulemusteks. Vaba Eesti tähendab kahtlemata inimkonna rikastumist.

„Mida on meil praegu tarvis kõige enam? Mis on tähtsaim? Erialade tundjad määravad selle igaüks oma kohaselt...“

Et aga nad edasi saades ka kõrgemale saaksid, et üldse arenemine oleks, on vaja, et kehtaks edasi inimestes mingi tung, mis seda kannaks. Ja see võib olla ainult vaimline, ainult eetiline, kultuuri-ihk, õilistumise-ihk. See üksi jõuab üleval pidada kõik muu. Tähtsaim on see.“

Et see ihk oleks võimalik, selleks on vaja tema kandjaid, isikuid. Olen käsitlenud „Veljesto“ albumit üldiselt ega ole puudutanud isikuid. Ja see on vististi kõige õigem, sest on ju album teataval määral eeskava. Siin on nooruse värvingut ja romantismi, see on mingi *credo*. Kuid see ei ole vähemalgi määral pateetiline, laiasõnaline ega udune, nagu see on noorusel harilik. Siin on seda isiklikkuse aktsenti, mis annab tagatise elujõust ja aatekindlusest. Siin lehvib nooruse kõrgelepuüdev vaim ja murranguajas küpsnud varajane kogemus ostekui nägemusena.

A. M. Tallgren.

Reinhold Kask: Valik uuemaid Prantsuse novelle. „Varraku“ kirjastus 1923.

Meie kirjandus ei ole iialgi rikas olnud välismaa kirjanduste suurteoste tõlgetest. Käesoleva aastaaja alguseni toitis ta end peaaesjalikult saksa odavate perekonna-romaanide ja avantüürlugude peegeldustest ja eestistustest. Isegi see meile venelaste kõrval kõige tuttavam kirjandus on meile harva annud oma paremad tooted; publikumi silmaringi laiendavat, selle maitset harivat oleme sealt vähe saanud. „Noor-Eesti“ aegse värsknemise ja virgumisega hakkasid silmad ka lääne poole pöörduma; otsiti igalt poolt kirjanduslikke eeskujusid, püüti lääne-eurooplaste kõrgusele tõusta, Eestit europaiseerida, ja tehti seda ägedusega, mis tuletab meelde Peeter Suure aegset Venemaa reformeerimist; nagu Venemaalgi, sündis üleminek, mille järele tarvidus oli otse kisendav, siiski liiga järsku, nii et lugejad ei jõudnud hiiglahüpet kultuuri poole kaasa teha, millega olid toime saanud üksikud noor-estlased. Võib-olla osalt sellest, osalt aga ka tööjõu puudusest on tingitud see, et kõigist püüdeist hoolimata ei suudetud me raamatuturgu kohaselt täiendada, küllalt väärtuslikku lugemismaterjali pakkuda, mis oleks lugeja otse maailmakirjanduse südamesse viinud. Kirjanikud olid me keele ja luule õnneks algupärase produktiooniga ametis, ja ainult üks ja teine kord ilmus üksikuid väheseid tõlkeproove, umbes Tuglase „Valitud lehekülgede“ taoliselt enam isuäratamiseks kui tõeliseks maitsemiseks. Näidati ainult vilgete kaupa, missugused võimalused peituvad lukutatud uste taga, ilma et neid uksti oleks mõeldudki enam avada kui praokile. Kel oli himu, võis võõrad keeled ise kätte õppida, — ja isegi prantsuse ja inglise keel olid meile ju tol ajal, nagu enamasti nüüdki veel, võhivõõrad alad, mille varandused peidetud seitsme pitseri alla.

Publikum jäi kirjandusliku hariduseta; selle asemel tekkis erudiitide põlv, kes tundsid kõiki nelja ilmakaare kirjandusi ja kajastasid neid oma toodangus — elavad maailmakirjanduse antoloogiad, kelle esteetiline tasapind meie seltskonnale kahjuks kättesaamatu; neist immitses aeg-ajalt üht-teist publikumisse, kuid seda on siiski nii vähe olnud, et täisväärtuslikud tõlkeosed on sõrmil loetavad — nagu algupärasedki kullakaalul kaalutavad tööd.

Üsna viimasel ajal, mil mõnede uuemate keelte, eriti inglise keele, tundmine on hakanud natuke laiemalt levima, toovad ajalehedki tõlkeid, mis ei ole enam pärit ainult saksa või vene keelest; kahetseda tuleb, et siin „Tarzaniga“ lõpetades on valitud kõige odavamaitselisemat turukaupa, mis me üldist esteetiliselt kaliibrit veelgi halvendanud. Erandid, nagu näit. võib olla Jack Londoni „Loitev koit“, mille maitsekas tõlge ja eluline sisu lepitasi natuke kinolise käsitlusega, ei esine kuigi sagedasti. Ja prantsuse vähegi parema kirjanduse kallale ei ole — „Vaba Maasse“ nii erandlikul kombel sattunud An. France'i „Kui jumalad janu-nevad“ välja arvatud — üldse asutud. See on ala, milles meie inimesed üldiselt kobavad kaunis pimedas — vähemalt need, kes peavad leppima lektüüriga: teatrid on juba õige rohkesti katseid teinud prantslasi siin kodundada. Pealegi on meil seni enamasti eelistatud belglasi: tuntakse enam-vähem Verhaerenit, Lherberghe'i, Maeterlincki, kuna päris prantslased on alles viimaseil aastail silmapiirile kerkinud. Saareste „Prantsuse antologia“, Flauberti „Kolm lugu“ ja veel mõnd Anatole France'ilt on peaaegu kõik, mis meil praegu esindamas tõsiprantsuslikku kirjandust. Kõige moodsamad voolud, kõige uuemad füsiognoomiad on neiski proovides täiesti esile toomata jäänud.

Selle teravalt tunduva puuduse tahab teataval määral kõrvaldada Reinhold Kase „Valik uuemaid Prantsuse novelle“ — kui teose otstarbest õigesti aru saan. Kuna Saareste andis näiteid üldtunnustatud, nüüd juba pisut vananenudki läinud aastasaja naturalistidest ja ainult mõnest üksikust dekadentsimehest, nagu Huysmans, kahmab R. Kask julgelt oleviku varasalvedesse. Ta ei mõtlegi nähtavasti täielikku ülevaadet anda — kuhu jääksid muidu uue sisemise süvenemise, „clarté“ mõju all seisva hingestumise ja sotsialiseerumise esindajad, kuhu André Gide ja pikk rida teisi? —, vaid toob ainult selle, mis talle isiklikult meeldinud, ja kuna tal on kujunenud ja kindel maitse, näibki valik omast kohast õige õnnestunud. Tõlkija sümpaatiad kalduvad vormikindla, väliselt klassilise, sisemiselt kerge ja liikuva, pikantselt pakitseva poole. Need on omadused, mis leiduvad kõigil siin esinevail kirjanikkudel. Nad on elegantsed, huvitavad, vormilt täiesti küpsed, otse hiilgavad, kuna lüüriline tunnetepuhkemine jääb hoopis tagaplaanile. Kõigis kajastuvad Flauberti kunstilised traditsioonid, kuigi muidu eritemperamentides võivad ilmestuda suured vahed.

Ühe novelliga on esindatud Henry de Régnier. Aristokraatlik, kristallselge proosa, romantiline, põnev, sümbolistlikult süvendatud ja teritatud sündmustik, rohked ja plastilised kogemused — kõik omadused, mille poole me kirjandus paari aastakümne kestes püüdnud, kuid mida meil ses kultuurlikkuses pole siiski vist kuski saavutatud.

Pierre Louys, „Bilitise laulude“ autor, esineb rikkalikumalt, tervelt kolme palaga. Kõiges on ta maailmast eemaldunud artist, kes leidnud päris kodu hellenistlikus õhustikus; Pariisi räpasusest põgeneb ta Kreeka kunstisfääridesse, ja esimene novell on natuke närvepingutav, haruldaselt plastiline ja tsüüniliselt tõepärane anekdoot vana Aleksandria kunstililmast; järgmise tutvustatakse Balzac'i võimsa, tõelikkust oma unistustele allaheitva isikuga, viimane pala jällegi on mingi Pariisi salongi valmus kirjutatud, sübariitlik ja prantsuslikus mõttes antiikne paralleelpala

Schilleri „Kreeka jumalaile“; meisterliku küpsuseni arenenud kujutusevõimet, mis ei karda kõige paradoksaalsemat ja siiski jääb usutavaks kunstiks, leidub kõigis kolmes töös. Tsiseleeritud, lihvitud peenuse ja ehituse täiuslikkuse poolest on need otsekui moodsad vasted Theokritose idüllidele. . . Iga üksik lause on viimseni kujukas, rütmiline, täis teravalt tähelepanud üksikasju ja varjundeid. Kuski ei puudu epigrammaatiline tabavus. Needki tööd on vormilt sedasama, mis „Bilitise laulud“, mis olevat kreeka kirjanduse eritundjagi avatlenud arvamisele, et neis on tegu antiikse teose tõlkega. — Kõigis neis on jutt kunsti üleolust võrreldes tõelise iluga.

Remy de Gourmonti kolm värvinovelli on pastellitehnikas impressinistiikulit visatud katsed eri-stiililaadides, sinfooniliselt eheda-toonilised, palju ebamäärasemate kontuuridega kui eelmised tööd, kuid tõlkijale tublid jõuproovid. Viimsena neljast valitud autorist esineb Paul Moraud, tujukas, rõve, täis naturalistlikke tähelepanekuid, rikka sõnas-tikulise materjali ja julge tegevustikuga. „Põhjamaa öö“ ja „Rooma öö“ on kumbki rahvuspsüholoogilised katsed, esimene neist ainult meile õige lähike, mõlemad virtuooslikult käsiteldud. Stiil kõnnib nõelkitsast rada tsünismi ja kunstipärase eluesituse vahel — siiski esimesse lõplikult langemata. Värisemata käel on ses kujutatud õige hulljulgeid situatsioone, ilma et kunstilisuse tunne pilgukski kaoks. Põhja ja lõuna rahvusliku erilaadi rinnastamine võimaldab huvitavad stiililised kõrvujooned.

Nagu näha, on raamat oma kitsast piiridest hoolimata täis probleeme. Ehitus on eeskujulik — igalt kirjanikult on võetud teatavas mõttes paralleelsed tööd, mis näitavad ta teisendamise- ja varjundamisvõimeid. Autorite stiililisi võtteid on tõlkijagi püüdnud jäljendada. Üldiselt on saadud uskumapanev pilt prantsuse artistlikust proosast, „l'art pour l'art'ist“, kõige paremas mõttes virtuooslikust proosakunstist. Sägav olla tahtvad mõlgutlused ja filosoofilised kaalumused puuduvad pea täiesti, selle eest aga paradeerib prantslaste esitamisoskus. Terve rida erinevaid stiile on esindatud, ja kõik eeskujuliku menuga. Tõlkija käes muutub eesti keel sama kergeks ja paitavaks kui prantsusegi peen idioom. Diktsioon ei kaota kunagi täielikku iseseisvust ja eestipärasust, ja saab siiski igas töös algupärandile vastavalt erisuguse rütmi ja värvi. Raamat on kõige paremaid tõlkesaavutusi, mis meie üldse olemas, ja näitab väga selgesti, mida võib prantslastelt saada ja mida tuleb sealt kõige pealt otsida. Neilt õpitagu selgust vastukaaluks saksa ja meie endi natuke iseloomutult lõdvale udususele ja raskusele. Ükski loendatud autoritest ei koorma oma stiili troopidega, kõik kirjutavad võrdlemisi lühikesi lauseid, ja ometigi elab kõigil keel täiesti individuaalset elu. Sarnased raamatud kui see ei õpeta mitte ainult võõrast kirjandust tundma, — selleks aitavad omalt poolt veel kaasa asjalikud sissejuhatused iga kirjaniku tööde ees —, vaid nad võiksid isegi me algupärasesse toodangusse kasulikult mõjuda. Täieliku moodsusega liitub selles puhtalt püsinud klassiline prantsuse vormitraditsioon. Kus leidub see sarnasel määral näit. moodsas saksa kirjanduses?

Ei saa ühineda A. Jürgensteini poolt „Postimehes“ avaldatud arvamisega, et prantsuse kaubalepingusse sattunud määrus Berni konventsiooni vastuvõtu-sunduse kohta ei kahjusta meie kirjandust; kardan, et edaspidi pääseb Pariisist meieni ainult vana ja juba igama hakkav. Käesoleva raamatu väljaandmisega olevatki rutatud õnnetu lepingupunkti oodatava maksmahakkamise pärast, ja lähemal ajal on vaevalt loota rohkeid uudiseid selle kirjanduse alalt, kuigi teilsuguses olukorras kõik tunnused oleksid osutanud selle poole.

A. Oras.

Toimetusele saadetud kirjandus.

- Karl Hintzer, H. Treffneri asut. gümnaas. võiml. õpetaja: Kepi-
harjutused. 45 pildiga. K.-ü. „Loodus“, Tartus 1923. 46 lhk.
Hind 55 mk.
- Ostbuchhandlung und Verlag Georg Neuner. Berlin
W. 30, Motzstr. 22. Katalog 2.
- Stereomeetriliste ülesannete kogu. Kogunud K. R. Veski
ja J. Verendel. Keskkooli kursus. K.-ü. „Loodus“, Tartus
1923. 92 lhk. Hind 100 mk.
- Miina Hermann: Laulmise õpetus koolidele I. Tartus,
1923. 112 lhk.
- Praktische Handbücher. Sonderangebot wertvoller Werke für
den Selbstunterricht und für Studienwerke. Otto Heinrici, Export-
buchhandlung und Antiquariat Berlin-Charlottenburg 2, Herder-
strasse 10.
- J. Maramaa: Geomeetria algkooli kõrgematele klas-
sidele. K.-ü. „Loodus“, Tartus 1922. 128 lhk. Hind 100 mk.
- Anatoomia ja füsioloogia algpraktikum. B. E. Raikov'i
järele H. Riikoja. K.-ü. „Loodus“, Tartus 1922. 168 lhk. Hind
175 marka.
- Prof. W. Oels: Katsed taimede elust. (Praktilised tööd
taimefüsioloogias.) Eesti keelde toimetanud G. Vilberg. K.-ü.
„Loodus“, Tartus 1922. 143 lhk. Hind 160 mk.
- S. Sütt (Tartu kommerskooli õpetaja) ja D. Koppel (Tartu tütarl.
gümnaasiumi õpetaja): Maateaduse õpperaamat alg-
koolidele. IV õppeaasta: Eestimaa ja naabermaad. K.-ü.
„Loodus“, Tartus 1922. 124 lhk. Hind 65 mk.
- D. Koppel ja S. Sütt: Maateaduse ülesannete kaustik.
IV õppeaasta. I vihk. K.-ü. „Loodus“, Tartus 1922. 31 lhk.
Hind 25 marka.
- S. Sütt ja D. Koppel: Maateaduse õpperaamat alg-
koolidele. IV õppeaasta: Eestimaa ja naabermaad. Kolme
kaardiga. Teine trükk. K.-ü. „Loodus“, Tartus 1923. 164 lhk.
Hind 100 marka.
- Planimeetria. K. N. Rashevski järele K. R. Veski. Keskkooli
kursus. K.-ü. „Loodus“, Tartus 1923. 208 lhk. Hind 175 mk.
- K. R. Veski ja J. Grünthal: Aritmeetika ja geomeetria.
III õppeaasta. Sisu: Tehted tuhande piires ja mistahes arvudega;
kümnenendmurrud; meetrimõõdustik; võrrandid; protsendid; korda-
misülesanded. Ring, ringjoon ja kaared; nurgad ja nende mõõ-
tmine; rööpjooned; kolmnurgad ja nende ühtivus; rööpkülkikud
ja nende pinna arvutamine. Kolmas täiendatud trükk. K.-ü.
„Loodus“, Tartus 1923. 196 lhk. Hind 90 mk.
- C. Julius Caesar: Ajaloolised ülestähendused Gallia
sõja üle. I raamat (Commentarii de bello Gallico, Liber I).
Ladina keelest eesti keelde tõlkinud P. Seeberg (Tartu ülikooli
vanakeelte lektor) ja Fr. Narusk (eesti keele õpetaja Tartus).
Kirjastus a.-s. „Varrak“ Tallinnas, 1923. 32 lhk. Hind 80 mk.

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastusel ilmuvaist raamatuist on käesoleval ajal

a) trükkis: Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamat; Tartumaa, I osa koguteosest „Eesti“; Eesti rahvalaulud, Dr. Hurt'i ja teiste kogudest; Kodumaa õistaimed; J. Aho: Vaikne meri; V. Hugo: Pariisi Jumalaema kirik; J. Jõgever: Eesti muinasjutud koolilaste; A. Kivi: Seitse venda; Cervantes: Don Quijote; J. Verne: 80-ne päevaga ümber maailma; K. E. Sööt: Rahva lauluvara; L. Kettunen: Lauselikmed eesti keeles; J. Kunder: Eesti muinasjutud; Scott: Ivanhoe; B. Shaw: Inimene ja üllinimene.

b) osalt trükkivalmis, osalt valmimas: E. Öpik: Päike uuemate uurimiste valgusel; A. Reinwaldi luuletused; M. Veske laulud; H. Balzac: Šagrään-nahk; Marryat: Tüürimees Tubli; Anna Haava luuletused; A. France: Le manequin d'osier; Payot: Tahte kasvatused; Eino Leino: Simo Hurt; G. Maupassant: Vee peal; Wells: Maailmade võitus; J. London: Kui jumal naerab; B. de Saint-Pierre: Paull ja Virginie; Lewis-Sinclair: Main Street; Fr. R. Kreutzwald: Viru lauliku laulud; Schiller: Wilhelm Tell; Shakespeare: Hamlet; Aho: Panu; Scott: Talisman; Koidula: Luuletuste kogu; Lamb: Shakespeare draamade ümberjutustused; Dumas: Kolm musketeri; L. Koidula: Säärane mulk; L. Suburg: Liina; Shakespeare: Suveöö unenägu; J. V. Luce: Saaremaa juturaamat I ja II; L. Koidula: Ainuke; Pakkala: Lapsed; J. Verne: Saladuslik saar; Flaubert: Salainbõ; L. Koidula: Enne ukse lukutamist; L. Suburg: Maarja ja Eeva; Jak. Tamm: Kirjatööde kogu II; Zola: Germinal; V. Hugo: Hernani; E. Aspe: Anna Dorothea; P. Loti: Islandi kalurid; A. France: Kui jumalad janunevad; Goethe: Noore Wertheri kannatused; Goethe: Egmont; Dante: Uus elu; Edda; A. Strindberg: Üksi; M. Cervantes: Novellid; A. Järnefeldt: Isamaa; F. Herczeg: Paganad; Eesti avalikud teglased.

c) otsitakse tõlkijaid järgmistele töödele: S. Petöfi: Valik luuletusi; W. Shakespeare: Kuningas Lear; V. Korhonen: Metsas ja õues; A. Lydecken: Tähtede ilmas; Lehtonen: Soome muinasjutud; Strömngren: Astronoomilised miniatüürid; V. Nernst: Maailm; W. Shakespeare: Macbeth; Rolandi laul; Jensen: Müüdid, jahid ja teised jutud; Jensen: Jääliustik; Ibsen: Keiser ja Galilealane; Shakespeare: Julius Caesar.

Seltsi liikmemaksu suurus: 1918. ja 1919. aastal à 5 mk.,
1920. aastal — 25 mk., 1921. ja 1922. aastal à 50 mk.,
1923. aastal — 100 marka. Eluaegne (ühekordne) liikme-
maks 2000 marka.

Eesti Kirjanduse Seltsi

asjaajamise büroo ja kirjastusladu
asub Tartus, Jaani tän. nr. 26.

Telefon 601.

Avatud äripäeviti kella 9—3.